

BALIO SRUOGOS LAIŠKŲ TEKSTO YPATUMAI

NERINGA MARKEVIČIENĖ

Įvadas. Balio Sruogos laišakai įvairiems asmenims (1911–1947) yra aprašyti rinkinio rekonstrukcijos, tematikos, tekstologinių problemų aspektais¹, pradėti publikuoti². Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Sruogos laiškų įvairiems asmenims teksto specifiką. Straipsnyje, remiantis deskriptyviu, empiriniu, analizės ir sintezės, interpretaciniu ir komparatyviu metodais, siekiama: 1) išskirti ir apibūdinti laiškų tipus ir susirašinėjimo rūšis; 2) nuskaidyti laiškų grupių raiškos, rašymo būdo ypatumus; 3) aprašyti laiškų tarpusavio sąsajas ir sąveiką su kitos rūšies tekstų žanrais. Atliekant tyrimą, remiamasi biografine prieiga, nes jos „rėmuose laišakai tampa žinių apie autorių, tekstų sukūrimo ir publikavimo aplinkybių šaltiniu“³. Tyrimas reikalingas ateityje planuojant tradiciniu ir skaitmeniniu būdais publikuoti visą Sruogos laiškų įvairiems adresatams rinkinį.

Iš pradžių būtina išdėstyti laiško sampratą, kurios laikomasi. Laiško apibrėžimas ypač svarbus, nes nuo šio paaiškinimo priklauso, kokia medžiaga turėtų būti įtraukta į laiškų leidimą. Tradiciškai laiškais vadinami adresanto adresatui siųsti materialūs pranešimai, kurie neketinti viešinti ir kuriems būdinga standartinė forma (pradžioje – kreipimasis, toliau – pranešimas, pabaigoje – parašas, data, vieta)⁴. Tačiau Sruogos epistoliariumui tradicinė laiško samprata ne visada tinka. Nemažai Sruogos laiškų neturi

Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Balio Sruogos elektroninis laiškų (1911–1947) archyvas“ (sut. Nr. LIP-017/2016).

¹ Neringa Markevičienė, „Balio Sruogos laišakai įvairiems asmenims: *Sursum corda!*“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2020, t. 43, p. 217–279.

² Balio Sruogos archyvas (1911–1947) (toliau – BSA), parengė Neringa Markevičienė, 2015–2021, in: <http://www.sruoga.flf.vu.lt>, (2021-07-03).

³ Natalja Botkina, *Epistolinio pasakojimo struktūros ypatumai: Marinos Cvetajevovos laišakai*: Daktaro disertacijos santrauka, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 13.

⁴ Siegfried Scheibe, „Some Notes on Letter Editions: With Special Reference to German Writers“, in: *Studies in Bibliography*, Charlottesville, 1988, t. 41, p. 137.

bent vieno, o neretai ir kelių įprastai laiško sampratai būdingų svarbių elementų, pavyzdžiui, datos, kreipinio, parašo, voko su pašto ženklų. Ne visi Sruogos tekstai buvo išsiųsti ar perduoti adresatams, rašyti privačiai – dalį jų sąmoningai siekta pristatyti visuomenei, išspausdinant laikraščiuose. Keltinti siųsti, bet dėl įvairių aplinkybių pas patį adresantą likę tekstai, jų juodraštiniai variantai, turėję adresatą, taip pat yra laišškai⁵. O atvirieji laišškai, reikalų raštai ne tik padeda geriau suprasti privačiąją korespondenciją – jie dėl turinio svarbos tolygūs privatesiems⁶.

Epistolikai priskirtini visi laiško forma rašyti ar laiško ypatumų turintys Sruogos tekstai, kurie gali būti siųsti ir kaip grožiniai kūriniai (pavyzdžiui, eilėraščiai), publicistika (straipsniai, apybraižos), literatūros, teatro kritika (recenzijos) – realizuotos adresanto išbandytos „įvairios žanrinės praktikos“⁷. „Bene svarbiausias laiško identifikacinis komponentas – adresatas; kitaip tariant, įprasta laiškais vadinti visus kitam asmeniui ar asmenims [...] siųstus tekstus, nesureikšminant jų formaliųjų rėmų ir (ar) žanriškumo.“⁸ Taigi laišką galima laikyti ir „specifine *įtektinta* komunikavimo *terpe*, kuria perduodama informacija ir dalijamasi patirtimis“⁹.

Laikantis tokio platesnio ir netipiško požiūrio į laišką, iškyla esminė problema: kaip atskirti laišką nuo kitokio žanro, ypač publicistikos, tekstų, planuojant ateityje juos skelbti Sruogos kritinių *Raštų* tomuose¹⁰. Egodokumentų tyrėjai dėl žanrų skirties laikosi nevienodų pozicijų. Viena vertus, raginama laikytis tradicinio apibrėžimo, vengiant galimo žanrų „sumaišymo“ pavojaus: „Pabrėžtina, kad egodokumentikai priskiriamų tekstų nereikia tapatinti su publicistika, ypač eseistika, kuri jau kūrybos stadijoje „pasmerkta“ publikavimui“¹¹. Teigiama, kad spaudoje paskelbti laišškai, epistoliniai

⁵ Frederick Burkhardt, „Editing the Correspondence of Charles Darwin“, in: *Studies in Bibliography*, Charlottesville, 1988, t. 41, p. 150.

⁶ Edward Vanhoutte, „Dancing with Dalf: Towards a Digital Archive of Letters Written by Flemish Authors and Composers in the 19th and 20th Century“, 2001, in: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.121.4758>, (2020-07-25).

⁷ Aistė Kučinskienė, *Kultūrišku keliu: Juozo Tumo-Vaižganto laišškai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 24.

⁸ *Ibid.*, p. 25.

⁹ Aistė Kučinskienė, „Ne-laiškas apie laiškus: kaip skaityti epistolinius tekstus?“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, Vilnius, 2011, Nr. 8, p. 556.

¹⁰ Algio Samulionio, Neringos Markevičienės analizuotos Sruogos laiškų ir atsiminimų sąsajos, Gabijos Bankauskaitės-Sereikienės tirtos laiškų ir lyrikos paralelės. Tačiau ne mažiau aktualiai, problemiška laiškų ir publicistinių tekstų sąveikai dėmesio iki šiol neskirta.

¹¹ Arvydas Pacevičius, „Lietuvos egodokumentinio paveldo samprata ir tyrimų kryp-

romanai, kurie ketinti publikuoti, skirti platesniam skaitytojų ratui, taip pat ir reikalų raštai (sutartys, prašymai, pareiškimai) nepriklauso laiškų leidimams¹². Kita vertus, kartu skatinamas ir kitas požiūris, akcentuojant naujos teksto interpretacijos galimybę: „Ne tiek rūšinis priskyrimas, o veikiau tyrinėtojo interpretavimo būdas lemia, ar tam tikras tekstas yra egodokumentas ar ne“¹³. Svarbu tai, kiek publikuoti skirtame tekste atsiskleidžia paties autoriaus asmenybė: „Yra daug tokių tekstų, kurių autoriai išreiškia save, savo požiūrį į pasaulį, savo vertybes, nors šie tekstai ir yra oficialūs. [...] Vadinas, pagrindinis kriterijus turi būti ne privatus ar oficialus dokumento pobūdis, bet autoriaus gebėjimas palaužti tam tikros rūšies šaltinių sąlygiškumą, atskleidžiantis jo asmenybę“¹⁴. Anglų gamtininko Charleso Darwino laiškų tomuose išspausdinti ir periodiniuose leidiniuose publikuoti jo straipsniai, kurie, rašyti kaip laišakai, iš pirmo žvilgsnio atrodo panašūs į informacinius tekstus ar tyrinėjimų apžvalgas, užrašus. Tai medžiaga, suteikianti informacijos apie tyrėjo interesus, be to, suvoktina ir kaip asmenybės veikimo fonas, ir kitų, tematiškai susijusių laiškų kontekstas¹⁵. Atliekant autografų atranką italų kompozitoriaus Giacomo Puccini'o laiškų leidimui, įvardytas ir kriterijus – „kaip laiškas“, „panašus į laišką“¹⁶. Šis kriterijus ypač svarbus, rengiant dvigubo (ar hibridinio) pobūdžio (tradicinius ir skaitmeninius) leidimus: „tokia medžiaga gali būti įtraukta, pavyzdžiui, į elektroninį laiškų archyvą, kuris yra naudingiausias ir lanksčiausias laiškų realizacijos būdas dėl duomenų tvarkymo, rūšiavimo, įvairių paieškos galimybių (chronologijos, tematikos, geografijos ar asmenų)“¹⁷ ir kuris patogus tuo, kad panašus į jau sukauptą, bet kartu ir nuolat įvairiais šaltiniais pildomą biblioteką¹⁸.

tys“, in: *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*: Straipsnių rinkinys, sudarė Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 113.

¹² Marita Mathijsen, „Het dilemma van de brievenediteur“, in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie*, Antwerpen, 1991, Nr. 2, p. 16.

¹³ Waldemar Chorążyczewski, Agnieszka Rosa, „Metodologiniai lietuviškųjų egodokumentų paieškos aspektai lenkišku požiūriu“, in: *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, p. 31.

¹⁴ *Ibid.*, p. 32.

¹⁵ Frederick Burkhardt, *op. cit.*, p. 3–4.

¹⁶ Elena Pierazzo, „Editorial Teamwork in a Digital Environment: The Edition of the Correspondence of Giacomo Puccini“, 2010, in: <http://computerphilologie.digital-humanities.de/jg08/pierazzo.html>, (2021-07-01).

¹⁷ Espen Ore, „Don't worry“ eller „Mama, can this really be the end“?, in: *Human IT*, Borås, 1999, t. 3, Nr. 1, p. 222.

¹⁸ Edward Vanhoutte, *op. cit.*

Elektroninėje terpėje, kaip rodo konkretus Balio Sruogos archyvo (1911–1947) (toliau – BSA) pavyzdys, įmanoma realizuoti dokumentinio ir kritinio laiškų leidimo viziją, įtraukiant į leidimą (*all inclusive*¹⁹ tipo) visus išlikusius rašytojo laiškus.

Tradiciskai spaudos tekstų žanrais yra laikomi: korespondencija, redakcinis straipsnis, skaitytojo laiškas, straipsnis, apžvalga, esė, apybraiža, užuojautos, padėkos²⁰. Sruogos epistolariume yra atvejų, kurie liudija faktą, kad „[j]ie [žanrai] persidengia, esama *žanrų mišrūnų*, arba *hibridinių žanrų*, sudarytų iš dviejų skirtingų elementų [...]. Esama ir tokių, į kuriuos įeina daugiau nei dviejų žanrų elementai, jie dar sunkiau apibrėžiami, nes galimi įvairūs daugelio žanrų deriniai“²¹.

Straipsnyje siekiama išsamiau paaiškinti, kaip šaltinių sąlygiškumo problemą būtų galima spręsti Sruogos atveju, atsižvelgiant į kelis svarbius kriterijus: autoriaus intenciją²², „epistolinį ketinimą“²³, įvykusią komunikaciją²⁴, išlikusius materialius laiško požymius²⁵, „savęs liudijimo“ faktą²⁶, autografo kontekstą. Tik išsprendus žanrų sinkretizmo problemą, išaiškės, kokia konkreti medžiaga pateks į Sruogos laiškų tomus.

Laiškų tipai. Sruogos epistolariume išsiskiria keli laiškų tipai pagal jų intymumo lygį, retorikos specifiką, tono pobūdį: privatus (asmeniniai), konfidencialūs (rašyti kartu su kitais adresantais) ir viešieji²⁷.

¹⁹ Robert Halsband, „Editing the Letters of Letter-Writers“, in: *Studies in Bibliography*, Charlottesville, 1958, t. 11, p. 25.

²⁰ Rūta Marcinkevičienė, *Spaudos tekstų žanrai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 78.

²¹ *Ibid.*, p. 60.

²² Donald H. Reiman, *The Study of Modern Manuscripts: Public, Confidential, and Private*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1993, p. 65.

²³ Liz Stanley, „The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences“, in: *Auto/Biography*, United Kingdom: University of Newcastle, 2004, Nr. 12, p. 207.

²⁴ Peter Stadler, Marcell Illeschko, Sabine Seifert, „Towards a Model for Encoding Correspondence in the TEI: Developing and Implementing <correspDesc>“, 2016, in: <http://jtei.revues.org/1433>, (2021-06-12).

²⁵ Liz Stanley, „The Death of the Letter? Epistolary Intent, Letterness and the Many Ends of Letter-Writing“, 2015, in: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1749975515573267>, (2021-06-30).

²⁶ Waldemar Chorażyczewski, Agnieszka Rosa, *op. cit.*, p. 38.

²⁷ Laiškų tipams taikoma rankraščių klasifikacija; žr. Donald H. Reiman, *op. cit.*, p. 38, 48–49.

Privatūs laiškai (dar vadinami tikraisiais, „uždarais“²⁸), skirti vienam pažįstamam asmeniui, rašyti norint atsiverti – pasipasakoti, išreikšti jausmus, išgyvenimus, išpūdžius, nuotaikas, vertinimus, ypač, jei nedrįsta to padaryti anksčiau, betarpiškai susitikus. Konfidencialiems laiškams būdinga tai, kad adresantą ir adresatų grupę sieja bendri tarpasmeniniai, dalykiniai ar reikalų ryšiai. Šio pobūdžio laiškams priklauso ir pasidalytos autorystės laiškai, rašomi kelių asmenų vienu metu vienoje vietoje, dažnai impulsyviai, siekiant ir žaidybinio efekto, juokaujant ar stipriau reiškiant bendrą emociją. Šalia jų egzistuoja laiškai-pareiškimai, laiškai-prašymai, laiškai-projektai įvairių valstybinių įstaigų ar šalies vadovams. Viešųjų laiškų adresatas – visuomenė ar tam tikra suinteresuotų asmenų grupė (rašytojai, redaktoriai, dienraščio skaitytojai), su kuria dalijamasi aktualijomis. Siekiant perduoti asmeninį įvykių liudijimą, išreikšti subjektyvų kritinį situacijos vertinimą, aprašomi ir svarstomi visiems bendri kultūriniai, istoriniai, politiniai, ekonominiai klausimai. Tokie laiškai dažniausiai būna išspausdinti periodinėje spaudoje, dažnai „Laiškų redakcijai“, „Laiškų į redakciją“ skiltyse.

Daugiausia išliko Sruogos privačių (asmeninių) laiškų. Nemažai viešųjų laiškų skelbta įvairiuose Lietuvos ir JAV laikraščiuose. Oficialaus turinio laiškų, adresuotų įvairioms institucijoms – redakcijoms, leidykloms, komisijoms, valdyboms, bendrovėms, pasiuntinybėms, klubams, fondams, komisariatams – palyginti nedaug. Išliko šiek tiek ir drauge su kitais asmenimis rašytų laiškų. Toliau apžvelgiamos išsiskiriančios laiškų grupės.

Literatūriniai laiškai. Literatūrinių laiškų įvairiems asmenims Sruoga parašė kur kas mažiau (išliko tik 9), nei studijų Rusijoje bičiulei Valerijai Čiurlionytei (73 laiškai iš 205) ar mylimajai Vandai Daugirdaitei (23 laiškai iš 299). Išliko keli Sruogos draugui mokytojui Matui Grigoniui siųsti laiškai-eilėraščiai „Su varduvėmis!“²⁹ ir „Vardo dienoje“³⁰, dienraščiui *Lietuvos žinios* siūlytas publikuoti eilėraščio „Tėviškėlei“ ankstyvas variantas³¹. Nemažai ankstyvųjų eilėraščių pluoštų (net 53) siūsta spaudai laiškų pavidalu. Eilėraščių-laiškų autografa išliko įvairių žurnalų ir dienraščių, pavyzdžiui,

²⁸ Aleksandras Žirgulytis, *Tekstologijos bruožai*, Vilnius: Moksas, 1989, p. 171.

²⁹ Balio Sruogos (toliau – BS) atvirlaiškis Matui Grigoniui, Panevėžys, 1912-09-20, in: *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – VUB RS), f. 1, b. 593, l. 21, 1v.

³⁰ BS atvirlaiškis Matui Grigoniui, Panevėžys, 1913-09-20, in: *Ibid.*, l. 22, 1v.

³¹ BS atvirlaiškis *Lietuvos žinių* redakcijai, Petrogradas, 1915-07-30; žr. „Jurgis Šaulys papers“, 1896–1950“, in: *Kislak Center for Special Collections, Rare Books and Manuscripts*, University of Pennsylvania, Ms. Coll. 1243, b. [box] 2, f. [folder] 2, l. 1v.

Aušrinės, Lietuvos ūkininko, Lietuvos žinių, archyvuose³². Beveik visi Sruogos ankstyvieji eilėraščiai ir eilėraščiai, neįėję į rinkinius, sulaukė redakcijų reakcijos – viešų atsakymų³³, todėl savitai, išlaikant dialogo pobūdį, galėtų atsiskleisti laiškų įvairiems asmenims ir institucijoms rinkinyje.

Daugiausia yra mozaikos principu rašytų laiškų su juose įkomponuotais eilėraščiais. Pavyzdžiui: Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui mirus, sukurtas Ilguno slapyvardžiu pasirašytas eilėraštis „M. K. Čiurlioniui“³⁴, Marijai Nemeikšaitei siųsti rinkinio „Giesmės Viešnei Žydriajai“ eilėraščių variantai: „[Kaip bailus plėšikas naktį]“, „[Sutema medžių šakelėmis]“, „[It ramos lašeliai žilos]“, „[Ilgesio įsiutime]“, „[Rudenio rytą rasotą]“, „[Mano vakarą vėlyvą]“, „[Degdamas dangus garuoja]“³⁵, Hortenzijai Balčiūnaitei adresuoti laiškai su eilėraščiais iš to paties rinkinio „[Ta pačia beržų alėja]“³⁶, „[Išeinu į vieškelėlių]“³⁷.

Šalia paminėtų laiškų-eilėraščių ir laiškų su eilėraščiais egzistuoja ir laiškai, siųsti su priedais – poetiniais tekstais. Išliko *Aušrinės* redakcijai siųsto laiško priedas – poemėlė-improvizacija „Auštantis himnas“³⁸. Sruogos apie 1924 m. Ignui Šeiniui iš Lietuvos į Švediją rašyto laiško priedas – Sruogos išversti rusų poetų eilėraščiai – Fiodoro Sologubo „[Sūnūs džiaugsmo ir pavilgo]“ ir Konstantino Balmonto „[Ant lovelės, ant tašytos]“, Sruogos eilėraščiai iš ciklo „Dievų takais“³⁹.

Būtina pabrėžti du dalykus: 1) poetiniais kūrniais Sruoga linko išreikšti aktualiją, kuri galėjo būti individuali (šventė – vardadienis) arba visuomeninė (reakcija į svarbų, nekasdienį įvykį), nusakydavo rašymo situaciją

³² Algis Samulionis, „Paaiškinimai“, in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 1: *Poezija*, parengė Algis Samulionis, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Alma littera, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 821–837.

³³ Algis Samulionis, *Balio Sruogos raštų bibliografija*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1970, p. 169–171.

³⁴ BS laiškas *Lietuvos ūkininko* redakcijai, iš Panevėžio – į Vilnių, 1911-04-18, in: *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštynas* (toliau – LLLI BR), f. 26, b. 134, l. 1r–v.

³⁵ BS laiškas Marijai Nemeikšaitei, Vilnius, apie 1946, in: LLLI BR, f. 53, b. 227, l. 1–5r.

³⁶ BS laiškas Hortenzijai Balčiūnaitei, Birštonas, po 1946-07-26, in: *Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus* (toliau – BVSNM), BVSNM GEK 1589–1590, BVSNM ER₁ 4628–4629, l. 1r.

³⁷ BS laiškas Hortenzijai Balčiūnaitei, Birštonas, 1946-07-27–31, [mašinė raštas, nuorašas], in: LLLI BR, f. 53, b. 321, l. 1r.

³⁸ [BS] B. Kaunis, „Auštantis himnas mirusiems 1912-iesiems metams“, in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LMAVB RS), f. 12, b. 291, l. 1–12; prie šio Sruogos teksto liko *Aušrinės* redakcijos priedašai: „nedėsimė“, „nėsp.“ (žr. l. 12v).

³⁹ BS laiškas Ignui Šeiniui, Kaunas, apie 1924, in: *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 675, ap. 1, b. 58, l. 15–17.

(informuodavo apie tai, kas naujausia sukurta, išversta), bet labiausiai perteikdavo būseną, asmeninius išgyvenimus; 2) visus laiškuose siųstus poetinius kūrinius (eilėraščius, improvizacijas, vertimus) Sruoga tobulino: adresatai susipažindavo tik su kūrinių fragmentais ar ankstyvosiomis versijomis, kurios vėliau dažniausiai dar kito.

Laiškai redakcijoms ypatingi tuo, kad Sruoga, išsiuntęs redakcijoms asmeninių laišku su siūlomais publikuoti tekstais, gaudavo viešų atsakymų, kokia redakcijų nuomonė apie atsiųstą medžiagą, kaip ji įvertinta, ar planuota publikuoti, o jei ne – paaiškinimą, kodėl pasiūlymo atsisakyta. Sruoga redakcijoms ne tik siųsdavo savo kūrybą, recenzijų ar straipsnių, bet užduodavo ir klausimų, į kuriuos taip pat sulaukdavo atsakymų. Tokio pobūdžio Sruogos tekstai dėl įvykusios abipusės komunikacijos, aiškiai išreikštos epistolinės intencijos priskirtini ir rašytojo epistolariumui. Šio tipo tekstų publikuota žurnale *Aušrinė*, kuris turėjo redakcijos skyrius „Klausimai ir atsakymai“ ir „Atsakai“.

Toliau pateikiama keletas pavyzdžių. Sruoga žurnalui *Aušrinė* adresavo visiems kūrėjams aktualių ir universalių klausimų apie meną ir jo kritiką – realizmo ir įkvėpimo reikšmę, asmens patirties ir meno santykį, svarbiausią meno šaką. Jis prašė svariais argumentais pagrįstų redakcijos atsakymų (ilustracija Nr. 1):

Skyrius „Klausimų ir atsakų“, tai aš jums ir siunčiu kelius klausimus:

I. Ar realizmas visai neatsakanti forma lietuvių dailei? Ar jis yra tik vėjo atneštas supratimas?

(Būtų geistina, kad paargumentuotumėt „tirštais“ argumentais, nepridėdami sakinių *a là* „pasiskaityk sveikas tokio ir tokio gudragalvio veikalo“ ir *с*).

II. Ar dailės inkvėpimas mokina ir tobulina žmones, ar žmonių reikalavimai mokina ir tobulina daile?

(Dovanokite, kad rašau senai „nuvalūzuotą“ vakarinėj Airopoj ir Gudijoje klausimą. Bet nė vienas gudradalvis visgi jo priderančiai neargumentavo, o man argumentai reikalingi).

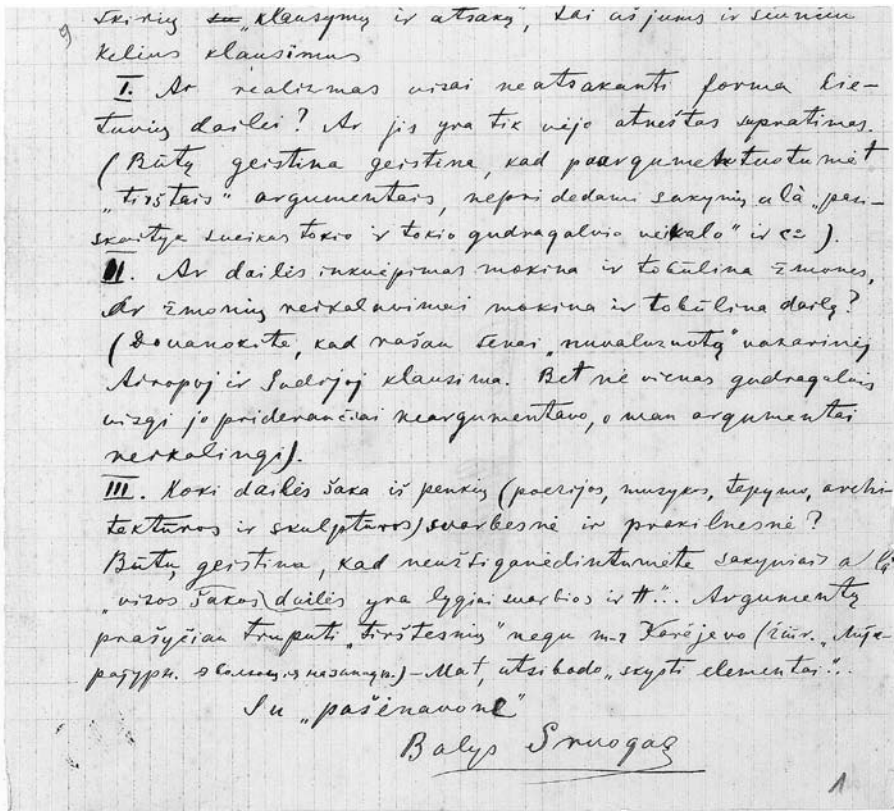
III. Kokia dailės šaka iš penkių (poezijos, muzikos, tapymo, architektūros ir skulptūros) svarbesnė ir prakilnesnė?

Būtų geistina, kad neužsiganėdintumėte sakiniiais *a là* „visos dailės šakos yra lygiai svarbios ir t. t.“ ... Argumentų prašyčiau truputį „tirštesnių negu m-r Korėjevo (žiūr. „Литературн. эволюция на западн.“). – Mat atsibodo „skysti elementai“ ...

Su „pašėnavone“

Balys Sruoga⁴⁰

⁴⁰ BS laiškas *Aušrinės* redakcijai, iš Baibokų – į Vilnių, iki 1913-11-19, in: *LLTI BR*, f. 21,

1 iliustracija. Balio Sruogos laiško Aušrinės redakcijai fragmentas, Baibokai, iki 1913-11-19 (LLTI BR, f. 21, b. 1022, l. 1r, nr. 1)

Sruogai į jo užduotus tuo metu provokatyvius klausimus atsakė specialistas – filologas, bet ne išsamiai, kaip interesantas prašė, o gana abstrakčiai, teigiant, kad objektyviai į šiuos klausimus sunku atsakyti dėl nuomonių įvairovės ir vietos stokos žurnale⁴¹. Sruogai pasiūlyta pasiskaityti keletą aktualių veikalų rūpimais klausimais. Šie klausimai rodo, kuo domėjosi septy-

b. 1022, l. 1r, nr. 1; išspausdintą redaguotą ir sutrumpintą laiško variantą žr. „Klausimai ir atsakymai“, in: *Aušrinė*, Vilnius, 1913-11-19, Nr. 27, p. 185. Skelbiant Sruogos epistolikos ir publicistikos tekstus, būtina publikuoti ne tik galutinį redakcijos, bet ir autentišką variantą, nes jie skiriasi. Redaktoriai autorinį variantą taisė ne tik gramatiškos aspektu – glaudindami atsisakydavo dalies teksto, stilistinių niuansų, dažnai kategoriškos autoriaus nuomonės. Ekspresyvūs Sruogos variantai redakcijose dažnai automatizuoti. Cituojamų Sruogos tekstų rašyba ir skyryba taisyta pagal dabartinės kalbos nuostatas.

⁴¹ [Kazys Kepalas] K. Kp., „[Atsakymas Baliai Sruogai]“, in: *Aušrinė*, Vilnius, 1913-11-19, Nr. 27, p. 185–186.

niolikmetis Panevėžio realinės mokyklos mokinys, kokie buvo jo interesai.

Tam pačiam *Aušrinės* numeriui Sruoga pateikė ir kitą tekstą, kuriame siūlė, kaip aiškinti nesusipratimus. Sruogos įsitikinimu, jų neliktų, jei viešuose susirinkimuose būtų rengiami disputai. Jų dėka atmosfera tarp nesutariančių asmenų taptų draugiškesnė ir kultūringesnė, o reikalas, dėl kurio diskutuojama, visuomeniškesnis. Be to, būtų lavinamas kritinis mąstymas ir iškalba, kuriems ugdyti mokykloje neskiriama pakankamai dėmesio. Sruoga šį tekstą pirmą kartą pasirašė slapyvardžiu: „Neišduodu šio sumanymo už savą ir nenurodau jo „autoriaus“, nes tikrai nebeatsimenu)“⁴². Redakcija Sruogos pasiūlymo originaliu, perspektyviu ir tinkamu mokyklai nelaikė, jį atmetė, o teksto nepublikavo. Jam taip pat atsakyta kritiškai ir anonimiškai⁴³.

Pateikti pavyzdžiai⁴⁴ aktualūs dėl kelių dalykų. Sruogos komunikacija su to meto spauda nebuvo sėkminga: jo siūloma medžiaga dažnai būdavo atmetama, jam atsakinėta oficialiai, lakoniškai, abstrakčiai. Kita vertus, iki šiol šie tekstai, rodantys įvykusį pokalbį, paliudytą autografais, nelaikomi laiškais, o priskiriami kitiems žanrams – straipsniams, recenzijoms, publicistikai⁴⁵. Tekstai, rašyti adresanto ranka ar spausdinimo mašinėle, siųsti tiesiogiai adresatams (laikraščių redaktoriams), iš kurių sulaukta atsakymų, „neabejotinai priklauso ir laišku leidimui“⁴⁶.

Rengiant Sruogos epistolinius tekstus, neišvengiamai iškyla teksto ir užrašo (šaltinio) problema⁴⁷. Literatūrologė Aistė Kučinskienė siūlė įsivaizduoti situaciją, kai „rašydamas laišką žmogus tame pat lape pateikia adresatui „laiško tekstą“ ir savo eilėraščių ar prozos tekstą bei atskiria juos tik,

⁴² [BS] Šelmis Plunksnadraskis, „Nesusipratimams aiškinti...“, in: *LLTI BR*, f. 21, b. 1022, l. 1r, nr. 2.

⁴³ [Be autoriaus], „Dr. Šelmiui Plunksnadraskiui“; žr. „Atsakai“, in: *Aušrinė*, Vilnius, 1913-11-19, Nr. 27, p. 187. Sruogos tekstas „Nesusipratimams aiškinti...“ pateiktas be datos. Ją apytikriai nustatyti padeda tik redakcijos atsakymas. Nesusiejus šių tekstų, anksčiau buvo datuojama nurodant spėjamą metų imtį: 1912–1914 m. Redakcijos atsakymai Sruogai dėl priimamų ar atsisakomų tekstų padeda daug tiksliau datuoti ir kitus publicistinius tekstus, kurių datos *Balio Sruogos raštų bibliografijoje* (1970) nurodytos pakankamai dideliais metų intervalais.

⁴⁴ Daugiau BS laišku, 1911–1913 m. adresuotų *Lietuvos ūkininko*, *Lietuvos žinių*, *Aušrinės* redakcijoms, žr. in: BSA, <http://www.sruoga.flf.vu.lt>.

⁴⁵ Algis Samulionis, *Balio Sruogos raštų bibliografija*, p. 51, 117.

⁴⁶ Siegfried Scheibe, *op. cit.*, p. 141.

⁴⁷ Paulius Subačius, *Tekstologija: Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 65–71; Aistė Kučinskienė, „Epistolinių tekstų leidimas Lietuvoje: teorija ir praktika“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2012, t. 36, p. 52–53.

tarkime, pavadinimu“⁴⁸. Iškelta problema, kaip žiūrėti į tokią tekstą, kuriame susilieja kelių skirtingų žanrų tekstai (ar publikuojant juos atskirti, ar skelbti kartu), kaip traktuoti (ar kaip priklausančius laišku, ar ne), įvardyti (kaip laišką ar kaip ištrauką iš jo). Laikomasi autorinio Sruogos varianto, rodančio, kad laiške egzistuojantys skirtingi tekstai jų užrašymo metu suvokti kaip integrali visuma, todėl pasirinkta skelbti visus laiške užrašytus tekstus.

Sruogos epistoliariume yra atvejų, kai laiške užrašomi ne tik poetiniai ar prozos tekstai, siunčiami vertimų variantai. Tematiškai susiję gali būti ir kitų žanrų tekstai, ypač laiškai ir straipsniai. Atskirti jie galėtų egzistuoti ir savarankiškai, tačiau prarastų nemažą dalį svarbios informacijos, todėl būtina išsaugoti juos autentiškus – tokius, kokie buvo parašyti. Pavyzdžiui, 1923 m. vasarą, studijuodamas Miunchene, Sruoga, prisidengęs slapyvardžiu, parašė iki šiol nepublikuotą tekstą „Maištas prieš redaktorius“, kurį ketino paskelbti dienraštyje *Lietuva* (ilustracija Nr. 2). Tai ne tik straipsnis, bet ir sąmoningai planuotas atviras kreipimasis į Lietuvos laikraščių redaktorius dėl būtinybės reformuoti spaudą:

Ponai Redaktoriai! Padarykite Jūsų laikraščius tiek gyvus ir įdomius, kad juos skaityti nereikėtų prievartos ir pasiryžimo, bet kad be jų ilgu būtų, kaip be gero kasdieninio draugo, kuris ir atlanko, ir paguodžia, ir daug gerų dalykų papasakoja. Jeigu Jūsų laikraščiai bus tokie geri, meilingi draugai, – Jūsų laikraščių neįveiks papjauti jokie pašto netobulumai!⁴⁹

Vardu visų, kurie skaudžiasi lietuvių periodinės spaudos skurdu, šaukiuos į Jus, ponai Redaktoriai: Kelkitės iš numirusių! – Padarykite iš Jūsų laikraščių – iš dabartinio žalibarščių ekstrakto – gyvą gyvenimo faktorį! Paieškokite pas savo dūšią gyslėlės, kuri tvaksi drauge su gyvenimo pulsą, ir išvystykite ją į galingą arteriją! Jeigu tos gyslėlės Jūsų dūšioj nėra – apleiskite Redakcijos suolus – varykite savo tiesioginį amatą – atstovaukite, kunigaukite, daktaraukite, mokytojaukite – Viešpats Jūsų triūsą palaimins!

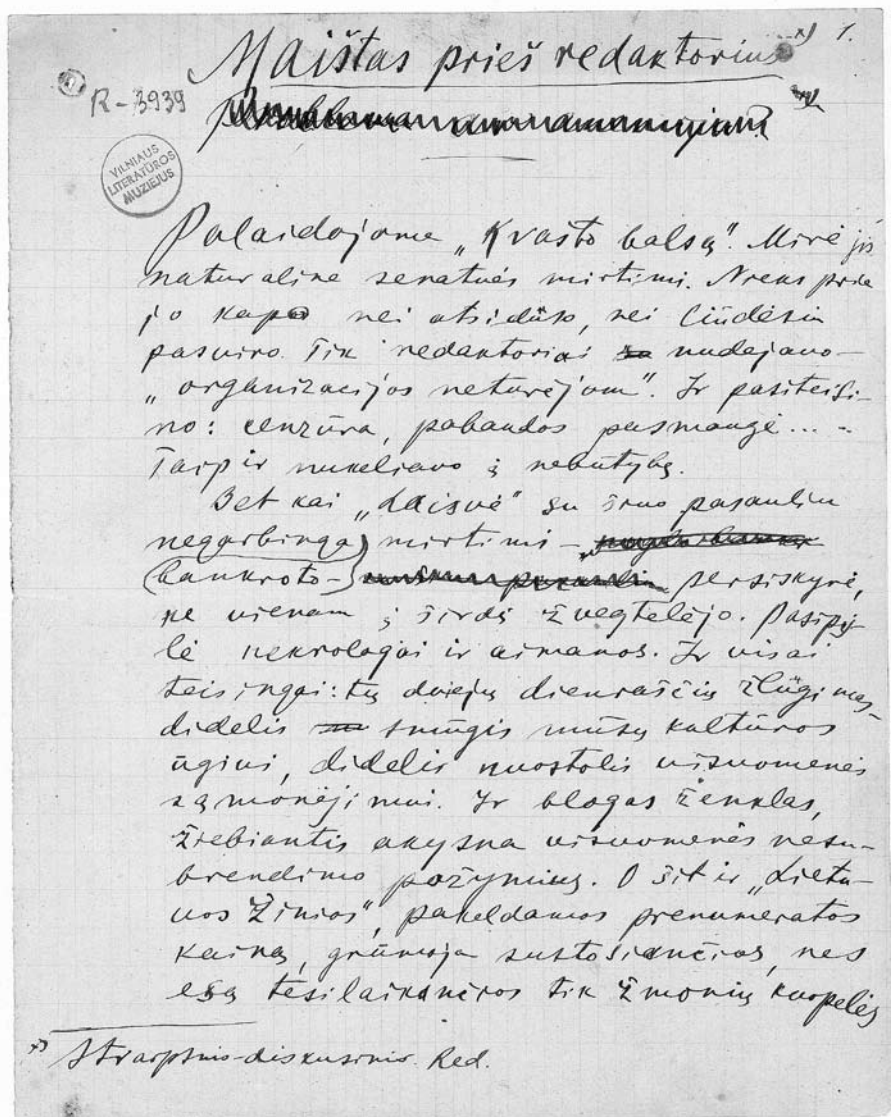
Bet jeigu Jūs ir toliau manysite, kad Jūsų skaitytojai tėra tiktai nabašninkų vežimas, – mes, skaitytojai, mylintieji lietuvių spaudą, būsime priversti organizuoti boikotą, kad Jūsų laikraščiai greičiau „noglo smerčia“ pasibaigtų, kad greičiau į jų vietą ateitų džiaugsmingi gyvybės reiškėjai!⁵⁰

Sruoga, paskatintas dviejų dienraščių *Krašto balsas* ir *Laisvė* žlugimo, finansinių nuostolių, kuriuos patyrė kiti laikraščiai (*Lietuvos žinios*, *Lietuva*),

⁴⁸ Aistė Kučinskienė, „Ne-laiškas apie laiškus“, p. 552.

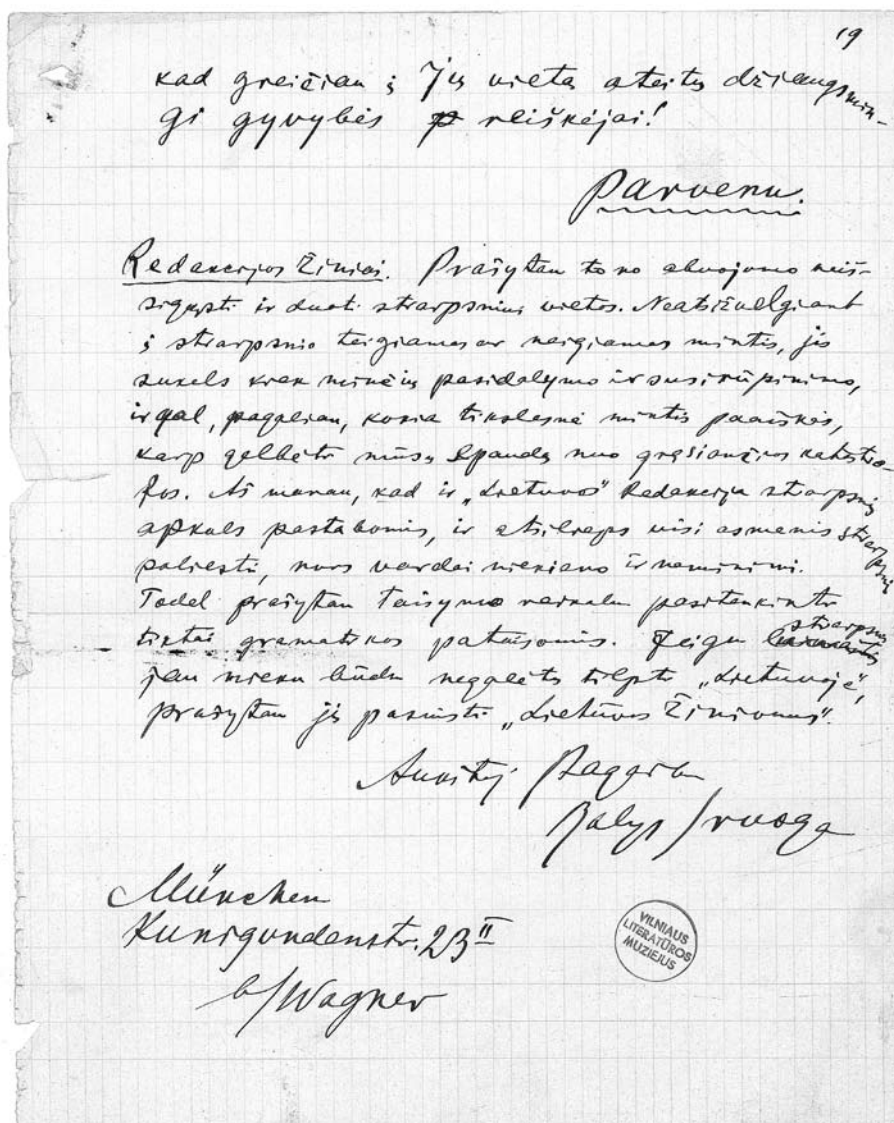
⁴⁹ [BS] Parvenu, „Maištas prieš redaktorius“, iš Miuncheno – į Kauną, po 1923-07-02, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 3939, l. 11–12r.

⁵⁰ *Ibid.*, l. 18–19r.

2 iliustracija. Balio Sruogos straipsnio „Maištas prieš redaktorius“ fragmentas, Miunchenas, po 1923-07-02 (LLTI BR, f. 53, b. 3939, l. 1r)

kėlė lietuviškos spaudos visuomeninio išlaikymo ir jos kokybės problemą. Sruogos nuomone, laikraščių redaktoriai nesugeba pateikti medžiagos taip, kad žmonės būtų suinteresuoti skaityti lietuvišką spaudą. Redaktoriai kaltinti dėl siūlomų temų aktualumo, atrankos, ribotos pasiūlos inteligentijai ir kaimo žmonėms, kritikuoti dėl sąmoningumo trūkumo, idėjų stokos. Kad

3 iliustracija. Balio Sruogos laiško Lietuvos redakcijai – straipsnio „Maištas prieš redaktorius“ fragmentas, Miunchenas, po 1923-07-02 (LLTI BR, f. 53, b. 3939, l. 19r)

laikraščių medžiaga būtų įdomi, suprantama ir patraukli, Sruoga redaktoriams siūlė pirmiausia rasti gyvą, aktualų, svarbų dienos klausimą. Sruoga pasisakė už spaudos reformą. Rašytojo įsitikinimu, ši reforma pirmiausia turėtų prasidėti dienraštyje *Lietuva*. Sruoga šiame tekste surašė programą Lietuvos dienraščių redaktoriams, kad jų veikla būtų prasminga ir pelninga.

Viešą kreipimąsi į redaktorius lydi ir „grynojo“ žanro tekstas – laiškas, tiesiogiai adresuotas dienraščio *Lietuva* redakcijai (ilustracija Nr. 3). Laiškas rašytas iškart po straipsniu tame pačiame lape. Sruoga laišku paaiškino, kodėl siūlė jį dienraščio *Lietuva* redakcijai, ko iš jos tikėjosi:

Redakcijos žiniai. Prašytau tono abuojuo neišsigąsti ir duoti straipsniui vietos. Neatsižvelgiant į straipsnio teigiamas ar neigiamas mintis, jis sukels kiek minčių pasidalymo ir susirūpinimo, ir gal, pagaliau, kokia tikslesnė mintis paaiškės, kaip gelbėti mūsų spaudą nuo gresiančios katastrofos. Aš manau, kad ir „Lietuvos“ redakcija straipsnį apkals pastabomis ir atsilieps visi asmenys, straipsny paliesti, nors vardai niekieno ir neminimi. Todėl prašytau taisymo reikalu pasitenkinti tiktai gramatikos pataisomis. Jeigu straipsnis jau nieku būdu negalėtų tilpti „Lietuvoje“, prašytau jį pasiųsti „Lietuvos žinioms“.⁵¹

Šio straipsnio-laiško, kuris yra be datos, metus padeda nustatyti kontekstas – Sruogos laiškas Daugirdaitei. Jai Sruoga rašė po 1923-07-02, kai persikėlė į naują butą, kuris ir nurodytas laiške redakcijai⁵². Iš autorinių teksto komentarų („Straipsnis – diskusinis. Red.“) ir po juo sekancio laiško-prierašo („Redakcijos žiniai“) matyti, kad Sruoga rašė straipsnį (jo ankstyvas pavadinimas – „Problema ar anemija?“), tačiau jo vidiniai duomenys liudija aiškų komunikacijos siekį – kreipimąsi į visų Lietuvos dienraščių redaktorius, bandant jiems perduoti aktualią žinią, kaip spręsti išlikimo problemą, iškilus realaus bankroto grėsmei. Aiškus ir redakcijos atsakymas – tekstas neišspausdintas, atmestas. Prasidėjusi komunikacinė situacija liko nerealizuota. Todėl šis tekstas vadintinas straipsniu-laišku, planuotu viešai publikuoti, bet redakcijos dėl provokatyvaus turinio neskelbtu, sulaikytu. Straipsnis-laiškas liko ne tik asmeniniu bandymu kreiptis į *Lietuvos* redakciją, bet kartu ir konfidencialia redaktorių bendruomenei skirta žinia, kuri liko viešai per spaudą neperduota. Laiško pobūdį liudija ne tik tekstiniai duomenys (turinio ypatumai), bet ir fiziniai požymiai (tekstą sudarančių lapų lankstymo į dvi dalis žymės, rodančios, kad lapai dėti į neišlikusį voka, numanomas siuntimo paštu iš Miuncheno į Kauną faktas). Išėmus šiuos lapus iš numanomo voko, visiškai neišnyko laiško tekstui būdingi epistoliško „įrodymai“.

Šis tekstas, jo neišspausdinus, kaip Sruoga norėjo, nebuvo persiųstas ir dienraščiui *Lietuvos žinios*. Lietuviškos spaudos reformavimo tema tebebuvo aktuali ir nuolat keliama, ypač minint „Spaudos savaitę“, todėl Sruoga po kelerių metų *Lietuvos žinių* redakcijai parašė kitą straipsnį-laišką. Jame

⁵¹ *Ibid.*, l. 19r.

⁵² BS laiškas Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Berlyną, po 1923-07-02, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 511, l. 1r.

pastebimi jau anksčiau skambėję spaudos, o ypač valstybės išlaikomo dienraščio *Lietuva*, kritikos, kreipimosi į redaktorius, maišto leitmotyvai:

Kodėl „Lietuvos“ redaktoriai iš laikraščio padarė anemiškų frazių sandėlį, sunku pasakyti, tačiau faktas pasilieka faktui, kad jų laikraščio tematika tikrai čyščiuui, už griekus besigailintiems...

Jeigu visuomenė mūsų laikraščių neskaito – kalti pirmoj eilėj patys redaktoriai, jei visuomenė laikraštinkų negerbia – kalti jie patys, nes jie ne tik savo vardą, bet ir laikraštinko darbą išniekina.⁵³

Šis Sruogos tekstas, išspausdintas *Lietuvos žiniuose*⁵⁴, išprovokavo platesnę diskusiją dėl lietuviškos spaudos problemų. Kadangi atsakymai Sruogai pateikti toliau sekusiuose dienraščio numeriuose ir kitoje spaudoje, publikacijų visumą lietuviškos spaudos reikalu galima laikyti polilogu⁵⁵.

Atvirieji laišakai balansuoja tarp viešųjų ir privačiųjų epistolinių tekstų. Jie publikuoti spaudoje iškart, kai tik buvo parašyti, siekiant nedelsiant perduoti adresanto žinutę-pranešimą apie kokią nors svarbią ir visiems aktualią problemą ar reikšmingą įvykį. Nors atvirieji laišakai adresuoti redakcijoms, laiškais kreiptasi viešai į suinteresuotą platesnę bendruomenę. Laikraščių ir žurnalų redakcijos tapo tarpiniu kanalu, kuriuo paskleista žinia turėjo pasiekti visus besidominčius asmenis. Tokie laišakai turi laišku būdingų elementų – kreipinį (adresuoti konkretaui dienraščio ar žurnalo redakcijai, todėl skelbti skiltyje „Laiškas redakcijai“), pranešimo tekstą, kuriame lakoniškai, struktūriškai, išskaičiuojant punktais, dėstyta problema ir kuris autorizuotas parašu (*Balys Sruoga*), po jo pridėtu patikslinimu (*Mokesčių ir baudų mokėtojas*) ar slapyvardžiu (*Markizas Tigrui Nėrkonori*). Atvirieji laišakai, kuriais kreiptasi į platesnę adresantų ratą, gali būti individualiai pasirašyti, bet dažniausiai būna be atgalinio ryšio, nes skirti tam, kad būtų perskaityti, bet ne atsakyti⁵⁶, juose „paprastai pranešama apie įvykius ir [...] laiško rašytojas ar gavėjas lieka pasyvus“⁵⁷.

⁵³ BS, „Apie mūsų dienraščius“ [ankstyvas pavadinimo variantas, kurio vėliau atsakyta, – „Maištas teišgelbės“], [rankraštis], in: *LMAVB RS*, f. 54, b. 1265, l. 14r.

⁵⁴ BS, „Apie mūsų laikraščius“, in: *Lietuvos žinios*, Kaunas, 1926-11-20, Nr. 268, p. 3–4.

⁵⁵ Rengiant BS laiškus, straipsnių komentarus, būtina parodyti ir spaudos reforma suinteresuotų asmenų diskusijas, ginčus, kuriuos išprovokavo BS tekstai redakcijoms, kitaip negalėtume pamatyti jų aktualumo ir poveikio redaktorių bendruomenei ir dienraščių skaitytojams. Siūlytina net rengti atskirą panašiams polilogams skirtą raštų tomą.

⁵⁶ Liz Stanley, *op. cit.*, p. 207.

⁵⁷ Janet Gurkin Altman, *Epistolarity: Approaches to a Form*, Ohio: Ohio State University Press, 1982, p. 8.

Pavyzdžiui, laikraščio *Klaipėdos žinios* redakcijai Sruoga rašė prašydamas suteikti jam galimybę „pranešti visuomenei“ apie pažeistas autorines teises ir paskelbti atsisakymą toliau kartu dirbti: „[P]asirodžiusiame „Mildos“ laikrašty⁵⁸ aš nebendradarbiauju: jame įdėta mano eilės ne tik be mano sutikimo, bet ir be mano žinios“⁵⁹. *Lietuvių balso* redakcijos Sruoga prašė įdėti jo laišką, nes laikė „savo pareiga pasisakyti visuomenei“, kad jis dėl žemos politinės kultūros atsisako toliau rašyti laikraščiu *Naujoji Lietuva*⁶⁰. *Prūsų lietuvių balso* redakcijos Sruoga prašė „neatsisakyti patalpinti“ jo laiško, kuriuo dėkojama „Ryto“ bendrovei ir jos spaustuvės darbininkams už nuoširdų ir sąžiningą bendradarbiavimą, leidžiant poezijos knygą *Dievų takais*⁶¹. Grįžęs iš 1929 m. Lietuvos universiteto studentams organizuotos ekskursijos į Vakarų Europą, Sruoga prašė laikraščio redaktoriaus skirti vietas „trumpai ekskursijos viešai apyskaitai“⁶², kurioje, aprašęs maršrutą, dėkojo visiems, prisidėjusiems užsienio atstovybių darbuotojams, kolegoms diplomatams, studentų organizacijoms, išvykos dalyviams, grupių vadovams, kad kelionė įvyko sklandžiai ir minimaliomis lėšomis.

Atviriesiems laiškam būdingi ir dramos elementai: kelių asmenų dialogas, skaitytojams-žiūrovams juntamas konfliktas ir netikėta atomazga. Tokie tekstai gali turėti ir platesnį kontekstą: intriguojantį Sruogos straipsnį, į jį reagavusio asmens laišką redakcijai, po to sekusį viešą Sruogos atsaką.

Atvirieji laiškai, kuriems būdinga tam tikra istorija, įdomesni naratyvo atžvilgiu, nes jie stilistiškai „tankesni“: juose daugiau asmeniškumų, polemikos, iš jų atsiskleidžia ginče dalyvaujančių asmenų charakteris, išryškėja reakcijos, santykis su kitokią nuomonę turinčiu oponentu. Ypač svarbu, kad adresato (laišką rašančiojo) ir adresanto (implikuoto skaitytojo) laiškai yra vienodai svarbūs: „Laišką rašantysis siekia paveikti savo skaitytoją ir tuo pat metu yra jo veikiamas“⁶³. Perskaitytas laiškas, tapęs kito laiško dalimi⁶⁴,

⁵⁸ BS, „Spinduliuose“, in: *Milda*, Kaunas, 1924, Nr. 1, p. 2.

⁵⁹ BS laiškas Jurgiui Šauliui, in: *Klaipėdos žinios*, Klaipėda, 1924-06-12, Nr. 106, p. 4. Analogiškas laiškas išsiųstas kitai redakcijai; žr. BS laiškas *Lietuvos žinių* redakcijai, Kaunas, 1924, [rankraštis], in: *LMAVB RS*, f. 54, b. 291.

⁶⁰ BS laiškas Mikalojui Januškevičiui, in: *Naujoji Lietuva*, Petrapilis, 1917-01-29, Nr. 9, p. 2.

⁶¹ BS laiškas Ansui Baltriui, in: *Prūsų lietuvių balsas*, Klaipėda, 1923-09-05, Nr. 205, p. 3.

⁶² BS laiškas Valentinui Gustainiui, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1929-08-13, Nr. 182, p. 6.

⁶³ Janet Gurkin Altman, *op. cit.*, p. 88.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 93, 111.

virsta ir viešu laiškais kuriamu „spektakliu“⁶⁵. Pateiksime keletą epistolinės „dramaturgijos“ pavyzdžių.

Kauno Prisikėlimo bažnyčios projektavimo ir statybos reikalai įplieskė smarkų ginčą tarp Sruogos ir prelato Adomo Jakšto. Pirmiausia Sruoga straipsniu įsitraukė į Lietuvos ir pasaulio ekspertų (meno istorikės Halinos Kairiūkštytės-Jacynienės ir Šveicarijos dailėtyrininko Heinricho Wölfflino) diskusiją apie Prisikėlimo bažnyčios Kaune projektą⁶⁶. Palaikydamas kolegą Sruoga straipsnyje polemizavo su kunigu Feliksu Kapočiumi, vadovavusiu bažnyčios statybos komitetui. Sruoga teigė, kad komisijos patvirtintas bažnyčios projektas dėl pasirinktų architektūrinių sprendimų nėra tinkamas – „daras gėdą lietuvių tautai“⁶⁷. Sruoga suprojektuotą bažnyčios statinį palygino su fabriko kaminu: „Jei mes kantriai kenčiame virtuvinį f r y c o c o „stilių“, tai kodėl mums nesusitaikyti ir su „tribušoniko“ „stiliumi“. Juo labiau, kad tas „tribušoniko“ „stilius“ pas mus turės ir neabejojamos praktiškos reikšmės: kaip teko girdėti, ateinančioms Velykoms Konrado cukrainė ketina tuo stiliumi kepti „baumkuchenus, – sako, ideališkai gerai išeisią...“⁶⁸ Sruoga kartu su oponentais reikalavo paskelbti antrą projektų konkursą. Į diskusiją, kurioje kritikuoti dvasininkų priimti sprendimai, iškart įsitraukė Jakštas⁶⁹. Prelato tonas buvo nuosaikesnis, o pozicija labiau apgalvota, argumentuota, todėl jis žaismingai, o kartu įtikinamai paneigė Sruogos, kaip taikliai įvardijo, į areną išėjusio grumtis narsaus, karingo vyro, gana įžūliai išdėstytą karštą poziciją. Jakštas racionaliai išryškino silpnąsias Sruogos – oponento puses. Sruoga ginčydamasis rėmėsi abstrakcijomis (tikrojo meno sąvoka, nors nepaaiškino, ką jis pats menu laiko), dangstėsi autoritetų užnugariu, manipuliuavo tautos ir gėdos sąvokomis, pasityčiojo iš svetimtaučio architekto Karolio Reisono (pagal jo projektą „tribušonišku“ stiliumi statoma bažnyčia tapsianti pajuokos objektu), lietuvių menininkų, kurie neturi geresnių kūrybinių idėjų. Jakštas Sruogai rašė, pakartodamas Sruogos straipsnio motyvą: „Šitas „tribušonikas“ mūsų kritikui, matyt, yra taip patikęs, kad jis ant jo, lyg ant arkliuko visame savo straipsny jodinėja, many-

⁶⁵ Neringa Klišienė, „Epistolinė „dramaturgija“: Sofijos Čiurlionienės laišakai dukrai“, in: *Literatūra*, Vilnius, 2015, Nr. 57 (1), p. 50.

⁶⁶ BS, „Prisikėlimo bažnyčios statyba“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1930-03-28, Nr. 72, p. 3–4.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 3.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 4.

⁶⁹ Adomas Jakštas, „Atsikėlimo bažnyčia ir jos kritikai“, in: *Rytas*, Kaunas, 1930-04-12, Nr. 85, p. 3–4.

damas turbūt tuo „tribušoniku“ lyg stebuklingu ginklu galėsiąs tą projektą nugriauti. Bet tuščios jo pastangos“⁷⁰. Jakštas atsakė imituodamas Sruogos toną – ne blogiau nei oponentas gebėjo ironizuoti. Užkabintas Sruoga nenusileido: toliau įrodinėjo, kad bažnyčios projektas neoriginalus⁷¹. Tos pačios nuomonės laikėsi ne tik Sruoga su Jacyniene, Jakšto pavadinti velnio tarnais, bet ir kiti bažnyčios atstovai⁷². Pripažinęs Sruogos autoritetą teatro srityje, prelatas kategoriškai atsisakė priimti Sruogos samprotavimus bažnytinės architektūros klausimu⁷³. Laikraščio redakcija šiuo Jakšto pareiškimu ginčą tarp abiejų polemizuojančių šalių baigė.

Lietuvių rašytojų draugija Finansų ministerijos prašė keisti trūkumų turintį darbo pajamų mokesčių įstatymą. Pagal jį rašytojai privalėjo pildyti darbo pajamų dienynus, o gavę pajamas, išdavinėti kvitus klientams. Žurnale *Tautos ūkis* buvo išspausdintas ironiškas atsakas rašytojams⁷⁴. Reaguodamas į situaciją Sruoga parašė straipsnį apie literatūros ir ekonomikos santykį⁷⁵. Ne kartą inspekcijos nubaustas už mokesčių įstatymo nevykdymą, Sruoga argumentavo, kodėl šis įstatymas yra absurdiškas ir privalo būti pakeistas. Rašytojai negali išduoti kvitų klientams, nes jų neturi. Rašytojų pajamos viešos, o už gautus honorarus jie kelis kartus pasirašo, todėl jų pajamos mokesčių inspekcijai gerai žinomos ir be įstatyme nurodyto perteklinio „dienyno vedimo“. Sruoga kritikavo biurokratizmą, ironizavo menkinantį ekonomistų požiūrį į rašytojus:

O pagal „Tautos ūkį“ tai yra pati sąmoningiausia sąmonė, nes ji gina padėtį, kada „šiaučius, kriaučius remesnykas“ ir rašytojas savo darbų vaisiais yra sulyginami“. Rašytojas figūruoja tame pačiame paragrafe su barzdaskučiu. Barzdaskutis patarnauja savo klientui – patarnauja ir rašytojas! Barzdaskutis į savo darbą įdeda tokią pat kūrybinę energiją, tokią pat dvasios jėgą, tas pačias kūrybines kančias, tą patį įkvėpimą, kaip ir rašytojas!⁷⁶

⁷⁰ *Ibid.*, p. 3.

⁷¹ BS, „Atsikėlimo bažnyčios klausimu. Atviras laiškas p. A. Jakštui“, in: *Rytas*, Kaunas, 1930-04-29, Nr. 96, p. 2–3.

⁷² *Ibid.*, p. 3.

⁷³ Adomas Jakštas, „Atviras atsakymas p. B. Sruogai“, in: *Rytas*, Kaunas, 1930-04-29, Nr. 96, p. 4–6.

⁷⁴ V. D., „Ar Lietuvos Rašytojų Draugijos siūlomas darbo pajamų mokesčio įstatymo pakeitimas yra priimtinas“, in: *Tautos ūkis*, Kaunas, 1940-01-20, Nr. 3, p. 44.

⁷⁵ BS, „Ekonomiškos vadžios literatūrai“, in: *Varpas*, Kaunas, 1940-03-15, Nr. 5, p. 69–72.

⁷⁶ *Ibid.*

Į rašytojus gynusį Sruogos straipsnį reagavo mokesčių inspektorius⁷⁷. Jis apgailestavo, kad Sruoga nesupranta mokesčių inspekcijos veiklos prasmės, „todėl pigu jam tyčiotis, visa tai vadinant „beprasmiu darbu“ ir prikaišioti nuvalkiotąjį „biurokratizmą“, nes juk už teisingą ir tikslių mokesčių apskaičiavimą ne jis atsako...“⁷⁸

Sruogos viešieji laišakai laikraščių redakcijoms išsiskiria ne tik tvirta ir aiškia pozicija, gyvu reagavimu, bet ypač radikalia pozicija (karštais, tiesmukais, bravūriškais pareiškimais), ekspresyvia raiška (mėgstami ironiški palyginimai, šmaikštūs leitmotyvai, kandžios metaforos, individualūs aforizmai, dviprasmybės). Šeinius itin taikliai apibūdino polemizuoti linkusį Sruoga:

Ir liūdna man, drauge ir be galo tavęs gaila. Tu turi tokią jautrią širdį ir skaisčią sielą, o krūtinę pilną ugnies. Tau sunku nereaguoti tuojau ir smarkiai. Bet, žinai, spausk savo krūtinę, kai ji labiausiai dega. Tu turi stiprų ir smailą ginklą ir jei tik turėsi daugiau kantrybės – niekas neišmuš tau jo iš rankų.

Dovanok, kad aš taip greitai įbridau pamokslininko tonan. Man atrodo, kad tu kartais per lengvai atiduodi savo stiprias pozicijas.⁷⁹

Faustas Kirša išsakė panašių minčių dėl Sruogos pomėgio reaguoti eksromptu, per mažai pasigilinus į dalyko esmę, elgtis neapgalvotai, familiariai, pasirodyti neklystančiu, „ein[ančiu] teisėjo pareigas“⁸⁰:

Man rodos, rūstauji dėl to, kad esu šį tą pastebėjęs. Galbūt jog pats greit rašei, greitai ir mintis išliejai. Man rodos, tos mintys galėjo ir kitaip išsilieti. Visa bėda, jog pats esi opus kritikuojamas, tuomet tą mastą mokėk ir kitiems pritaikinti.⁸¹

Sruogos laišakai redakcijoms liudija jį buvus atvirą, nepakentusį apgavysčių, netiesos, ypač jautriai reagavusį dėl pažeistų asmeninių ir visuomeninių interesų, aršiai konfliktavusį su valstybės valdininkais dėl įstatymų, atkakliai gynusį savo autorines teises, apskritai – biurokratų neadekvačiai vertintą rašytojo darbą. Iš Sruogos laiškų matyti, kad jis buvo ne tik greitas kritikuoti, bet kartu ir subtilus, taktiškas, mokėjęs įvertinti jam suteiktą pagalbą ar paslaugą, nuoširdžiai padėkoti už laiku atliktą kokybišką darbą.

⁷⁷ J. Balsio laiškas Antanui Rūkui, in: *Varpas*, Kaunas, 1940-05-01, Nr. 8, p. 128.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Igno Šeinius laiškas BS, Stokholmas, 1932-11-07, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 872, l. 1r.

⁸⁰ Fausto Kiršos laiškas BS, Berlynas, 1922-01-18, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 760, l. 1r.

⁸¹ Fausto Kiršos laiškas BS, Berlynas, 1923-02-02, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 761, l. 1r.

Laiškai-straipsniai (pranešimai, apybraižos). Visuomeniniams, atvirie-
siems laiškam dėl panašaus pobūdžio artimi Sruogos rašyti laiškai-straips-
niai – laiško forma parašyti publikavimui skirti tekstai. Studijuodamas
Miunchene Sruoga bendradarbiavo Amerikos dienraštyje *Naujienos*. Jis, be
grožinės kūrybos ir vertimų, *Naujienu* redakcijai išsiuntė ir keliasdešimt
stambesnės apimties, iš kelių struktūrinių dalių sudarytų tekstų, susietų
į laiškų ciklus („Laiškai iš Miuncheno“, „Laiškai iš Bavarijos“, „Laiškai iš
Vokietijos“, „Laiškai iš Berlyno“). Laiško sąvoka figūruodavo nebūtinai
straipsnio antraštėje, kartais – ir paantraštėje, siekiant patikslinti, iš kur ra-
šyta („Laiškas iš Europos“). Po studijų grįžęs į Lietuvą, Sruoga dirbo *Klai-
pėdos žinių* redakcijoje, toliau rašė *Naujienoms* skirtus tekstus, susijusius ir
su laiško konceptu („Laiškai iš Klaipėdos“, „Laiškas iš Klaipėdos krašto“,
„Laiškai iš Lietuvos“). Po kelionių į įvairias šalis ar keliaudamas Sruoga
parašė tekstų, kuriuos jis pats suvokė ir kaip laiškus: „Laiškas iš Lenkijos“,
„Laiškai iš Ispanijos“, „Laiškas iš kelionės“. Kai kuriuos ilgesnį laiką rašy-
tus straipsnius Sruoga taip pat vadino laiškais⁸². Pasirinktą straipsnio (laiš-
ko-pranešimo) sąvoką Sruoga kaip žurnalistas grindė laiko, įvykio ir vaizdo
argumentais (laiškas pasiekia adresatą ne tą pačią akimirką, o po kurio lai-
ko, laikas reikalingas užfiksuoto įvykio analizei, objektyviam, įdomiam ir
paveikiam jo aprašymui):

Turiu atsiprašyti gerbiamųjų draugų skaitytojų, kad aš su savo pranešimais iš
Vokietijos krašto visuomet pasivėluoju. Bet ką gi aš padarysiu, kad Amerika taip
toli! Rašant laišką, norėčiau kaip galima pilniau apibrėžti padėties vaizdą, lauki
žmogus rytojaus, kuris turi išspręsti kartais staigius ir netikėtus klausimus, bet
rytojaus dieną gyvenimas kartais devynis kartus skersa galva persiverčia ir vėl
tenka orientuotis iš naujo ir gyvenimo įvykius gaudyti. O kol laiškas pasieks
Ameriką, jau daugelis dalykų nebeatitinka tikrenybei. Todėl aš tegaliu eiti tik-
tai, taip sakant, metraštininko pareigas, vaizduoti Vokietijos įvykių istoriją, at-
sisakydamas nuo gyvenamosios dienos įvykių. Ši tikrenybės būtinybė gal galės
būti mažas pateisinimas, kad aš su savo pranešimais esu priverstas vėluotis.⁸³

Sruogos pranešimuose, siųstuose į Ameriką, dominuoja keli dalykai,
būdingi epistoliniam diskursui: rašymas pirmuoju asmeniu, išreikštas krei-

⁸² BS, „Laiškai apie kultūrą“, in: *Skaitymai*, Kaunas, 1923, kn. 22, p. 79–105; [BS] Pa-
degėlis Kasmatė, „Laiškai apie demokratiją“, in: *Trinitas*, Kaunas, 1924-11-13, Nr. 213,
p. 18–23; Nr. 214, p. 20–23; Nr. 215, p. 14–17; Nr. 216, p. 17–21; Nr. 218, p. 17–20; Nr. 219,
p. 50–54 [be pabaigos].

⁸³ [BS] Mucius Scevola, „Laiškai iš Bavarijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-11-01, Nr. 258,
p. 4.

pinys („Jūs“ – skaitytojai), esamasis laikas („dabar“ stebimi dienos įvykiai), laiko polivalentiškumas, susiliejus esamajam, būtajam ir būsimajam laikui: įvykiai papasakojami – užfiksuojami, laiškas išsiunčiamas, skaitytojų gaunamas, perskaitomas)⁸⁴. Neatsitiktinai pabrėžiama, kad epistoliniam diskursui būdingi įvairių rūšių pertrūkiai: „laiko protarpiai tarp įvykio ir jo užrašymo, tarp žinutės, jos perdavimo ir gavimo; skirtingos adresato ir adresanto buvimo vietos; tuščios erdvės ir lakūnų rankraštyje“⁸⁵.

Iš Miuncheno į Amerikos spaudą rašydamas Sruoga sprendė dilemą, kokio žanro tekstą pasirinkti (feljetoną ar rimtą straipsnį), kad galėtų tiksliau perduoti aktualias naujienas apie istorinius-politinius įvykius (Vokietijos partijų tarpusavio kovas, ypač Hitlerio bandymus užgrobti valdžią), kuriuos jis matė studijuodamas:

Mano vargas! Iš tikro nežinau, kas rašyti! Rašyti feljetoną, – per daug opi tema, per daug jau giliai liečia tokios didelės tautos tokią skaudžią opą, o gal ir ne vienos jos, gal visos Eiropos opą, per daug jau paties gyvenimo faktuose pasityčiojimo visa tuo, ką žmonės buvo įpratę laikyti šventu, nesityčiojama! Rašyti feljetoną ir juoktis visa tuo, ko giliojoje esmėje, tokia neapsakoma gėla glūdi, kada dėl to ne tik šitiek daug žmonių gailiausiai verkia, skurdą ir badą, bet ir tūkstančiai žmonių miršta. Ir ne tik mūsų kraštas tiek žiauriai kenčia, bet ir ilgos ateinančios kartos turės ilgus amžius skurdo našta nešti, praeities sąskaitas belikviduojant! Rašyti feljetoną – juoktis?! Rašyti straipsnį, pilną šauksmų ir apkaltinimų, pilną neišbrendamos aimanos, pilną pasipiktinimo ir nusistebėjimo, pilną keršto ir grūmojimo? Bet nūdien mes jau tokie žmonės esame, kad nieko nebebamokinsi ir jokiais verkšlenamais straipsniais nieko nebesugriaudinsi! Pagaliau ir pati faktinė medžiaga, mano rankose esama – gyvojo gyvenimo vaizdai – yra per daug feljetoninio pobūdžio, kad iš jos būtų galima sudaryti rimtą graudenamą straipsnį. Todėl tegu bus man atleista, jei aš „nesamprotaudamas išmintingai“ dėstysiu nuogus faktus taip, kaip man besibastant po įvairius Eiropos centrus penkiais mano jausmais patirti teko.⁸⁶

⁸⁴ Janet Gurkin Altman, *op. cit.*, p. 117–118.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 140.

Pertrūkį tarp rankraštinės ir publikuotos medžiagos ypač svarbu pabrėžti: Amerikos dienraščio *Naujienos*, kuriam siųsti Sruogos laiškų-straipsnių rankraščiai, archyvas neišliko ar iki šiol yra nerastas. Todėl nežinoma, kaip atrodė autentiška medžiaga, negalima palyginti, kokie buvo autoriaus variantai, kokius sprendimus pasiūlė redakcija, kiek redakciniai sprendimai buvo derinami su autoriumi. Pastebima ir tai, kad tos pačios tematikos Sruogos straipsniai-laiškai, siųsti Amerikos ir Lietuvos redakcijoms, nėra visiškai tapatūs, jiems būdingas variantiškumas.

⁸⁶ [BS] Padegėlis Kasmatė, „Jedinaja Nedielimaja“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1922-03-28, Nr. 73, p. 5.

Sruoga iškart atmetė anksčiau ypač mėgtą feljetoną kaip netinkamą žanrą dėl humoristinio pobūdžio, atsisakė ir analitinio straipsnio, kuris jam atrodė nuobodus ir neįtikinamas. Žinioms perteikti Sruoga pasirinko laiško, apie kurį kalbėta anksčiau, ir metraščio (kronikos) sintetinį variantą. Laiškas atitiko jo norą pristatyti medžiagą laisvai, paprastai, remiantis asmenine patirtimi. Įprasta, kad metraštyje stilistiškai neutraliai užfiksuojami įvykiai, pateikiama jų apžvalga, neaiškinant priežasčių. Sruoga priėmė netradicinį sprendimą – stilistiškai neutralų metraščio naratyvą išplėtė nedideliams epiniams kūriniams (ypač apybraižoms), pagrįstiems „dabar“ vykstančiais tikrais įvykiais ir veikėjais, būdingomis ypatybėmis ir konotacine reikšme.

Grupuojuant publicistikos darbus į informacinio ir meninio pobūdžio, užsiminta ir apie Sruogos rašytų straipsnių žanrinę įvairovę (reportažus, informacines žinutes, poleminius straipsnius, laiškus-apybraižas, analitinius komentarus)⁸⁷. Sruogos straipsniams taikyta laiškų-apybraižų sąvoka plačiau neaparta, o šiam tipui priskirtas pavyzdys („Laiškai apie kultūrą“) nekomentuotas. Pasiūlytas laiško-apybraižos terminas iš esmės atitinka Sruogos vartotą autentišką laiško-pranešimo sąvoką. Sruoga – metraštininkas, kuris, remdamasis aktualia medžiaga, sukuria trumpesnį ar ilgesnį asmenine patirtimi paremtą pasakojimą – „vaizdelį iš šiokiadienio gyvenimo“, kurį pats mato, kuriame dalyvauja, užfiksavęs siūčia skaitytojams anapus okeano. Išspausdinti anksčiau paminėti Sruogos kelionių aprašymai, kuriuose atsispindi ir autoriaus vidinis pasaulis, jo jausmai, taip pat priklausytų šiam autobiografinių tekstų tipui.

Ilgesnių, platesnio siužeto laiškų-pranešimų turinys leidžia suprasti, kodėl Sruogai, skirtingai nei studijuojant Rusijoje, nebeužtekdamo įkvėpimo akimirkos ar vienos nakties straipsniui parašyti. Anksčiau bičiulei Valerijai Čiurlionytei jis teigė, kad straipsnius parašydavo lengvai, greitai, impulsyviai, pagautas jausmo – „viduje eina[nčio] bruzdėjimo“, iš anksto neplanuodamas: „Bet matai aš kažkaip galvoju viską staiga, viską improvizuoju. Rašau kokį straipsnį – būtinai turiu baigti per vieną naktį, kitaip nieko nebus“⁸⁸. Studijuojant Miunchene santykis su rašomais, o ypač aktualijų, tekstais pakito. Sruogos laiškuose-pranešimuose išsamiai analizuojamas Vokietijos ir Lietuvos politinis gyvenimas (pavyzdžiui, 1923 m. lapkričio 8 d. nepavykęs Alaus pučas Miunchene, lietuvių ir vokiečių kovos Klaipė-

⁸⁷ Laima Arnatkevičiūtė, „Balio Sruogos publicistika Lietuvos dienraštyje 1919–1924 m.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2019, t. 42, p. 314.

⁸⁸ BS laiškas Valerijai Čiurlionytei, Petrogradas, iki 1916-07-25, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 63, l. 2r.

dos krašte, 1923 m. sausio 15 d. Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos, šio įvykio pasekmės Vokietijos universitetuose mokslus ėjusiems lietuviams – „generalinis valymas lietuvių studentų iš Berlyno universiteto, [...] privačiai duodant suprasti, kad tai iš „patriotizmo“ daroma“⁸⁹). Taikliai eskizuojami Bavarijos valdininkų (vyriausybės vadovo Gustavo von Kahro), maištininkų (Adolfo Hitlerio, generolo Ericho Ludendorfo) portretai (paveikslai), humoristiškai aprašomas bavarų būdas (štimungas), absurdiškos situacijos, į kurias patenka Bavarijos valdininkai, policininkai, politiniai incidentai, kilę komunistų ir fašistų rietenų metu, kiti gyvenimo paradoksai („Bavarų valdžia oficialiniai Hitlerį smerkia, bet faktinai jį visaip palaiko, ir išaina gana įdomi komedija!“⁹⁰). Įtaigiam, „charakteringam vaizdeliui“ sukurti reikia daugiau laiko sąnaudų, pastangų, fizinės ir intelektualinės energijos, nei emocijai išreikšti, impulsui išsakyti: „Su kiekvienu straipsniu vis aš atsižadu daugiau neberašyti, nes atima daug ir laiko, ir energijos“⁹¹. Pavyzdžiui, straipsnį „Laiškai apie kultūrą“ Sruoga pradėjo rašyti 1916 m. Petrapilyje, tačiau tekstas galutinį pavidalą, Sruogos žodžiais, „kitoniškos spalvos“, įgijo tik 1923 m.

Sruoga, specialusis *Naujienu* korespondentas, straipsniais iš Vokietijos debiutavo ne tik kaip užsienio šalies kultūros apžvalgininkas, bet ir kaip politikos analitikas, istorijos specialistas. Vanda Sruogienė, vėliau Amerikoje perskaičiusi *Naujienose* publikuotus Miuncheno laikotarpio Sruogos tekstus, išreiškė nuostabą dėl atrasto Sruogos-politiko, jo gebėjimo stebėti, suvokti, analizuoti ir vertinti to meto įvykius Vokietijoje: „Dabar pradėjau atidžiau skaityti tuos straipsnius iš Miuncheno – juk jų tuomet nebuvau mačiusi. Stebiuosi B. S. pastabumu vos tik atsiradus svetimame krašte labai menkai kalbą mokant. Jau tai istorinė medžiaga“⁹². Sruogos laiškai-pranešimai kartu yra ir autentiška dokumentika, atskleidžianti istorinę Sruogos

⁸⁹ [BS] Aklasnebematė, „Laiškas iš Berlyno“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-07-11, Nr. 162, p. 4.

⁹⁰ [BS] Mucius Scevola, „Darbininkų šventė Bavarijoje“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-06-08, Nr. 135, p. 5.

⁹¹ BS laiškas Valerijai Čiurlionytei, iš Petrogrado – į Lipecką, apie 1916-06-18, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 87, l. 2r.

⁹² Vandos Sruogienės laiškas Algiiui Samulioniui, Čikaga, 1987-05-30, [pasirašytas mašinarštis], in: *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tekstologijos skyrius* [toliau – *LLTI TS*], l. 1r. Apie Lietuvos realijas, atsispindėjusias *Naujienose*, Sruogienė rašė panašiai: „[T]ik stebiuosi, kaip jų [straipsnių] autorius jautriai sekė mūsų krašto įvykius, kaip karštai reagavo į pasireiškiančias neigiamybes...“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiiui Samulioniui, Čikaga, 1987-05-27, [pasirašytas mašinarštis], in: *Ibid.*, l. 1r).

studijų Miunchene kontekstą. Kaip teigia Janet Gurkin Altman, „epistoliniame naratyve laiškas vienu metu gali pasitarnauti ir kaip tekstas, ir kaip kontekstas, papildantis su juo susijusius laiškus“⁹³. Taigi laiškus-pranešimus, išspausdintus šalia tradiciškai rašytų Sruogos laiškų, būtų galima skaityti ir kaip autorinius rašytojo komentarus apie jo išvelgtas aktualias laiko realijas – „faktin[ę] medžiag[a]“, „gyvojo gyvenimo vaizd[us]“, pateiktus paprastai – „nesamprotau[jant] išmintingai“⁹⁴. Nemažos apimties laišakai-straipsniai išsiskiria išplėtotu literatūriniu pasakojimu, vaizdingai aprašinėjamais visuomeniniais įvykiais, pristatomomis aktualijomis, reiškiamaiais asmeniniais išgyvenimais. Juos būtų galima priskirti rašytojo ne kartą minėtam savitam „metraščio“ tipui (jam būdingi apybraižos ar net „epopėjos“ elementai).

Remiantis žanrų sinkretizmo ir Sruogos išsakytu autentišku laiškopranešimo sąvokos argumentu, tekstus, kuriuose įvardytas laiško konceptas (tokių yra nedaug – 23 vienetai) ir kuriuose randama „savęs liudijimo“ medžiagos, būtų galima priskirti ir egodokumentų grupei, nebelaikyti jų tik straipsnio rūšimi. Panašiai daryta laiško-eilėraščio atveju⁹⁵, nepaisant to, kad laiškopranešimo tekstas neturi visų egodokumentams tradiciškai taikomų formalių reikalavimų. Įprastą laiškam būdingą pradžios kreipinį laiškuose-pranešimuose pakeičia numanomas kreipinys į skaitytoją. Pabaigoje nėra įprastos atsisveikinimo frazės arba dažnai atsisveikinama iki kito karto, nurodant tęstinę publikacijos pobūdį, kartais užrašoma konkreti data, vieta, o jei ne, šios realijos lengvai rekonstruojamos pagal dienraščių duomenis, dažnai, bet ne visada pasirašoma ne asmenvardžiu, o slapyvardžiais, minimas siuntimo, ypač per okeaną, faktas.

Tokio pobūdžio vokiečių rašytojo Georgo Forsterio ir jo tėvo pagrindiniam Prūsijos laikraščiui *Haude und Spenersche Zeitung* adresuoti laišakai, kuriuose integruota asmeninė ir bendresnio pobūdžio informacija apie Anglijos mokslo, literatūros ir kultūros naujienas, yra įtraukti į laiškų leidimą⁹⁶.

⁹³ Janet Gurkin Altman, *op. cit.*, p. 182.

⁹⁴ [BS] Padegėlis Kasmatė, „Jedinaja Nedielimaja“, p. 5.

⁹⁵ Balys Sruoga, *Raštai*, t. 16: *Laiškai Valerijai Čiurlionytei, 1915–1918*, parengė Neringa Markevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Sruogos laiškus-pranešimus, laiškus-apybraižas ir ankstyvuosius eilėraščius-laiškus, siųstus spaudai, įtraukus į rašytojo laiškų įvairiems asmenims ir institucijoms bibliografiją, ji išsiplėstų iki 478 pozicijų. Atlikus visų Sruogos laiškų rinkinių rekonstrukciją, galima patikslinti ir viso epistoliariumo apimtį (1094 vienetai).

⁹⁶ Siegfried Scheibe, *op. cit.*, p. 140.

Lietuviškame kontekste išsiskiria Andriaus Vištelio-Višteliausko, Juozo Tumo-Vaižganto tekstai, pavadinti laiškais ir siųsti tiesiai spaudos leidiniams⁹⁷.

Laiškų leidime publikuojant tekstus, kurių epistolinę prigimtį liudija jau ne prarasti išoriniai duomenys, o turinys, iš kurio paaiškėja autoriaus intencijos, ketinama pradėti iš dalies rekonstruoti ir numanomų laiškų nišą. Sruoga dalį laiškų-straipsnių ta pačia tematika kartu siuntė ir Lietuvos dienraščiams (pavyzdžiui, *Lietuvos žinioms*), todėl Lietuvos redakcijų archyvuose išlikusius autografus, kurie yra ir *Naujienoms* siųstų tekstų variantai, galima laikyti ir tiesioginiais dokumentiniais įrodymais. Toks metodas taikomas leidžiant vokiečių rašytojų laiškus: chronologiškai publikuojami išlikusių ir numanomų laiškų tipai, jie tolygiai numeruojami⁹⁸. Siekiant rekonstruoti Sruogos epistoliariumą, tokių laiškų įtraukimas yra neišvengiamas.

Minėtina, kad du Sruogos straipsniai teatro tematika⁹⁹, rašyti Štuthofe, skirti dukrai, išsiųsti į Lietuvą kaip tekstai, pridėti prie Sruogienei rašytų laiškų, taip pat priklausytų laiškų-straipsnių tipui.

Laiškai-recenzijos. Sruoga įvairiais gyvenimo etapais yra parašęs keletą laiškų, kuriuose adresatams asmeniškai išdėstė savo požiūrį į jų kūrybą.

Mokytojas Matas Grigonis siuntė Sruogai savo kūrybos pavyzdžių, juos prašė sąžiningai įvertinti, išsakyti įspūdį. Sruoga – literatūros kritikas, Grigonio kūryboje radęs atskirų gerai parašytų vietų, išvelgė jame talento „kibirkstėlę“, todėl ir siekė plačiau kalbėtis apie kūrybą. Sruoga aiškino, kad didžiausia jo klaida – bandymas tiesiogiai aprašyti į galvą staiga atėjusią mintį ar jutimą: „Tamista aprašinėji jutimą, tamista aprašinėji grožę, tamista aprašinėji gėlių dvelkimą, žvaigždžių švitrėjimą, bet tasai aprašinėjimas tik ir lieka aprašymu, nepereina in veikimą, in veikimąsi“¹⁰⁰. Sruoga lyriką suprato ne kaip aprašymą, o kaip veiksmo pasakojimą. Jei eilės nepaveikios, neoriginalios, parašytos sekant autoritetais, ypač Maironiu ir Jakštu, jos yra

⁹⁷ Aistė Kučinskienė, *Kultūrišku keliu*, p. 41.

⁹⁸ Siegfried Scheibe, *op. cit.*, p. 145.

⁹⁹ BS laiškas-straipsnis „Die Romantika des Theatres“ („Teatro romantika“) Daliai Sruogaitei („Daliukui“), Štuthofas, 1944-05-28, [rankraštis vok. k.], in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303; BS laiškas-straipsnis „Die Wahrhaftigkeit in der Schauspielkunst“ („Tikroviškumas teatro mene“) Daliai Sruogaitei („Für Mano Dalelė“), Štuthofas, 1944-06-05, [rankraštis vok. k.], in: *Ibid.*

¹⁰⁰ BS laiškas Matui Grigoniui, iš Petrogrado – į Panevėžį, 1915, in: *VUB RS*, f. 1, b. 593, l. 1r.

negyvos. Jis dėl dažnai primityvių, tiesmukų Grigonio eilių aštriu tonu išsakė gana griežtą vertinimą: „Bet tamsta šaltas be galo, tiesą tamstai sakau, tamsta nabašninkas“¹⁰¹. Sruoga laiškuose, panašiu metu rašytuose Valerijai Čiurlionytei, buvo išdėstęs pajaustos, todėl ir paveikios poezijos prioritetą prieš racionaliai sugalvotą, iš anksto suplanuotą: „Didžiausi ir gražiausi dalykai – tai akimirksnio inkvėpimo. Siela pajuto, kad turi pasakyti – ir pasakė [...]“¹⁰². Kaip pavyzdį jis įvardijo Čiurlionio kūrybą. Grigoniui aiškino panašiai – ne „proto išmisliojimas“, o gilus išgyvenimas – esminė geros kūrybos sąlyga: „Kai aš rašau eiles – aš nežinau, ką aš parašysiu, pas mane jokios minties, jokio vaizdo nėra, tik juntų viduje kažkokį pragarišką skausmą-ilgėjimos ir juntų, kad tąją valandą aš turiu rašyti, kad nerašęs gyvent negaliu“¹⁰³.

Danutė Čiurlionytė pažino Sruogą nuo vaikystės – nemažai su juo bendravo Rusijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, kai jai buvo šešeri metai. 1939 m. Čiurlionytė parašė pjesę vaikams *Čigoniukas*. Kadangi 1941 m. pjesę buvo ruošiamasi statyti teatre, Čiurlionytė kreipėsi į bičiulį Sruogą, nes norėjo išgirsti jo nuomonę apie kūrinį, tikėjosi profesionalaus įvertinimo. Tuo metu Sruoga dėstė Vilniaus universitete. Neatskleisdamas kūrinio autorystės, Sruoga jį svarstė kartu su teatro seminaro dalyviais, kuriems pjesę pirmiausia perskaitė. Jis norėjo pažiūrėti, kokių nuomonių apie kūrinį laisvai išsakys jo studentai – trisdešimties žmonių būrelis, kuriame buvo ir gabių poetų (Eugenijus Matuzevičius, Kazys Bradūnas), ir dramaturgų (Bronius Krivickas). Sruoga buvo įsitikinęs, kad, patikrinus įspūdį tokiam ratelyje, kūrinio vertinimas būtų objektyvesnis, negu išsakytas tik vieno žmogaus. Išklaušęs teatro seminaro lankytojų nuomones, Sruoga parašė laišką Čiurlionytei. Ji vėliau prisiminė, kad „[p]o kurio laiko gavau keturių puslapių recenziją-laišką, parašytą smulkia lygia rašysena“¹⁰⁴.

Laiške-recenzijoje Sruoga pirmiausia išryškino Čiurlionytės kūrinio privalumus: pagyrė turinį, humoro jausmą, gerą kompoziciją. Pabrėžė, kad jis teatro scenai tinka. Tačiau yra ir taisytinių dalykų, tarp kurių jam ypač krito į akį veikalo neišbaigtumas, remarkų abstraktumas, dėl kurio vėliau gali

¹⁰¹ *Ibid.*, l. 2r.

¹⁰² BS laiškas Valerijai Čiurlionytei, Petrogradas, po 1916-05-18, in: *VUIB RS*, f. 153, b. 1095, l. I 1v.

¹⁰³ BS laiškas Matui Grigoniui, iš Petrogrado – į Panevėžį, 1915, l. 1v.

¹⁰⁴ [Danutės Čiurlionytės-Zubovienės atsiminimai], in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 245.

rastis subjektyvių interpretacijų ir kilti nesutarimų su pjesės režisieriumi. Sruoga teigė, kad kūrinys per mažai autoriaus redaguotas. Jis siūlė po kurio laiko dar kartą jį peržiūrėti literatūriniu aspektu. Siūlė sumažinti epizodų skaičių, kad nebūtų taip marga ir labiau išryškėtų intriga, labiau individualizuoti personažus, ypač čigonus, suteikti jiems tikroviškesnių bruožų, teisingiau parodyti įvykius, turint galvoje, kad ne visi čigonai sukčiai ir vagys, o lietuviai valstiečiai – kvaili ir mulkiai, tikroviškiau ir gyviau pavaizduoti mokytoją ir jo gimnazistus. Teatro seminaro lankytojų nuomone, pjesėje didaktika, moralai nustelbė meną. Jiems labiausiai patiko čigoniukas Titas, simpatijos liko čigonų, o ne parodomų kvailių valstiečių, pozityvių mokytojo ir gimnazistų – „bekraujų lėlių“ pusėje. Neoriginalūs pasirodė ir kūrinio melodramatiški elementai (siūlyta atsisakyti vaiko pavogimo ir grįžimo motyvo). Sruoga pabrėžė, kad pastabų tikslas – sukelti minčių dėl tolesnių darbų. Pjesės kritinę analizę jis apibendrino išvada, kad Čiurlionytė „turi aiškų dramaturgės talentą“, kitaip nebūtų parašiusi gero sceninio kūrinio, tačiau literatūriniu atžvilgiu jis dar tobulintinas. Sruogos kritikos tikslas – teatrinė ir literatūrinė kūrinio dermė.

Čiurlionytė apibūdino reakciją, perskaičius Sruogos laišką, ir tolesnį kūrinio likimą: „Toks nuoširdus rūpinimasis labai sujaudino mane. Su pareikštomis pastabomis sutikau ir galvojau, jog jos teisingos. Pjesė buvo išversta į vokiečių kalbą cenzūrai, tačiau vokiečių valdžia nedavė leidimo statyti“¹⁰⁵.

Laiškuose poetui Grigoniui ir dramaturgei Čiurlionytei Sruoga užėmė griežto, reiklaus, bet ir atidaus, supratingo mokytojo poziciją: „Man labai nesmagu, kad laiškas išėjo toks žiaurus. Bet Jus per daug gerbiu, kad galėčiau rašyti besiversdamas paviršutiniškais žodžiais. Antra vertus, verčiau lojajimo išklaudyti privačiame laiške, negu paskui viešumoje“¹⁰⁶.

Bendros autorystės laiškai. Sruogos laiškų kitiems asmenims rinkinyje, lyginant su kitais, yra kur kas daugiau laiškų, kuriuos Sruoga rašė (ar pasirašė) ne vienas, o kartu su bendraminčiais, kolegomis ar bičiuliais. Neatsitiktinai tokie laiškai dažnai pavadinami kolektyviniais¹⁰⁷. Siųsdamas laišką vienam asmeniui, Sruoga pridėdavo prierašą ar priedą – atskirą laišką

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 246.

¹⁰⁶ BS laiškas Danutei Čiurlionytei, Vilnius, 1941-11-07, [mašinėraštis], in: *LLTI BR*, f. 1, b. 1292, l. 373–377.

¹⁰⁷ Aleksandras Žirgulyš, *op. cit.*, p. 171; *Gyvenimo juostos: Julija Jablonskytė-Petkevičienė*, sudarė Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 181.

ką, skirtą dar kitam asmeniui. Vienas laiškas galėjo būti adresuotas keliems adresatams. Drauge su kitais rašyti laišakai, publikuoti spaudoje, išsiskiria lakoniškumu, dalykiškumu, bendro rūpesčio (reikalo) glaustu išdėstymu, kurį pajvairina detalės, pavyzdžiui, šmaikštūs posakiai, taiklūs simboliai.

Laiškai, pasirašyti kelių bendraminčių, paskelbti spaudoje, kad viešai išreikštą nuomonę (poziciją) perskaitytų ir pats adresatas, ir kiti suinteresuoti asmenys. Tarp šių laiškų išsiskiria keli trumpi laišakai-užuojautos. Sruogos ir jo kolegų rašytojų užuojautos laiškas, skirtas mirusio draugo poeto Kazio Binkio artimiesiems ir bičiuliams, buvo parašytas, ketinant jį publikuoti dienraštyje *Naujoji Lietuva*, kuris tuo metu ėjo nacių okupuotame Vilniuje. Vinco Mykolaičio-Putino, vieno iš tekstą pasirašiusių, archyve išliko korektūrinis atspaudas, kitoje pusėje patvirtintas Sruogos ranka, prisiimant autorystę:

Lietuvos Kryžiaus kelio metu neatslūgstančiam skausmui likusiems žemiškąją gėlą tepalengvina nors toji paguoda, kad velionis dainius priklausė ne jiems vieniems, o visai liūdinčiai tautai, ir kad Jo vardas lietuvių dvasioje negesdamas skambės Geležinio Vilko maršo drąsia jaunatve, ir kad Jo dainos vargstančioj Tėviškėlėj Šimto pavasarių viltimi kaip gyvos iš širdies į širdį klajos.

Vincas Krėvė
V. Mykolaitis-Putinas
Petras Vaičiūnas
Balys Sruoga¹⁰⁸

Šis tekstas spaudos nepasiekė, nes buvo cenzūros sulaukytas, spėtina, dėl jame įrašytų ir išryškintų kovos už Lietuvos laisvę simbolių. Binkis buvo poetas savanoris, kuris, iškilus pavojui tautos laisvei, 1920-10-09 lenkams užgrobus Vilnių, tarnavo Lietuvos kariuomenės lengvosios kavalerijos kariame dalinyje – Geležinio Vilko pulke, parašė eiles populiariam „Geležinio Vilko maršui“, kvietusiam kovoti su pavergėjais, o avangardiniu eilėraščių rinkiniu *100 pavasarių* atskleidė naujų meno kalbos galimybių. Užuojautos tekstą parašė Sruoga, nes jo santykis su Binkiu buvo artimiausias – jie ypač gerai sutarė kartu dirbdami dienraščio *Lietuva* redakcijoje.

Manydamas, kad laiškas greičiau pasieks adresatą, jei jam bus perduotas suinteresuoto asmens, Sruoga prie tiesiogiai siųstų asmeninių laiškų pridėdavo priedų patikimam perdavimui „per rankas“. Pavyzdžiui, rašyto-

¹⁰⁸ BS [ir kitų asmenų] laiškas-užuojauta „Kazimiero Binkio našlaičiams“, Vilnius, po 1942-04-27, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 3695, l. 1r.

jos Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės dukrai Danutei Čiurlionytei, šešerių metų mergaitei, su kuria Sruoga mėgo žaisti ir bendrauti Petrograde, laiškelyje turėjo perduoti jo bičiulė Valerija Čiurlionytė, su kuria Sruoga susirašinėjo. Ant pridėto sulenkto lapelio buvo parašyta, kam jis skirtas: „Ši lapelį gali atskleisti tik Mergužėlė Danutė“. Laiškelyje, prisitaikant prie vaikiškos mąstysenos ir kalbos, žaismingai dėkota už siuntinėlių¹⁰⁹.

Visai kitokio tono laišką Sruoga buvo pridėjęs prie laiško Vandai Daugirdaitei, kuri jį turėjo perduoti poetui ir redaktoriui Kaziui Puidai, kuris Sruogai liko skolingas. Sruoga laiške Daugirdaitei paliko įrašą: „Nejaugi Tau Puida neužmokėjo pinigų? Pridedu jam laišką. Manau, kad jis turėtų išmokėti. Man labai nesmagu, kad aš tave varginu, bet aš pats šiuo tarpu negaliu išvažiuoti. Juo arčiau į rudenį, juo blogiau su butais“¹¹⁰. Finansinių išteklių reikėjo, nes Sruogų šeima iš Klaipėdos planavo persikelti į Vilnių, todėl ieškojo vietos, kur galėtų gyventi. Sruoga, tiesmukai formuluodamas mintį, reikalaudamas to, kas jam teisėtai priklauso, Puidai rašė:

Man praneša, kad Tamista iki šiol neišmokėjai man priklausomo honoraro.

Iš to, kad santykiai mūsų buvo geri, visai dar neseka, kad būtų galima kiauylstės daryti.

Jei Tamista tuojau neišmokėsi pinigų šio laiško padavėjai, aš neturėsiu galimybės palaikyti su Tamista kuriuos nors santykius, o man iš Tamistos priklausomų pinigų būsiu priverstas kitu keliu.

Tai yra kiauylstė, pone Puida.¹¹¹

Kitiems privatiems laiškamams būdingas žaidybiškumas, humoras, netgi ezopinė kalba, suprantama tik tos komunikacinės situacijos dalyviams, dažniausiai išreiškiamą juos siejanti emocija, išgyvenimas, patyrimas, nuotaika. Sruogienė vėliau tokio turinio laiškus pavadino jaunuoliškai liežuvingais¹¹² – jiems ypač svarbi saviraiška. Pavyzdžiui, Sruoga iš Miuncheno į Berlyną siuntė bendrus laiškus ten studijavusiems ir gerai tarpusavyje sutarusiems, artimiems bičiuliams – Daugirdaitei, jos pusseserei Sofijai Laucevičiūtei ir Faustui Kiršai, kurį laiką gyvenusiems kartu viename nuomotame kambaryje. Sruoga švelniai ironizavo bičiulių, dėl finansinių aplinkybių priverstų susi-

¹⁰⁹ BS laiškas Danutei Čiurlionytei, Petrogradas, iki 1916-08-23, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 80. l. 1r; žr. <http://www.sruoga.flf.vu.lt/laiskai/public/letter/5ad4b0d8971cd>, in: BSA.

¹¹⁰ BS laiškas Vandai Daugirdaitei, Klaipėda, iki 1924-09-04, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 522, l. 1v.

¹¹¹ BS laiškas Kaziui Puidai, Klaipėda, iki 1924-09-04, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 522, l. 1r.

¹¹² Vanda Sruogienė, „Iš Balio Sruogos ir Fausto Kiršos santykių“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 129.

vienyti, situacija, šelmiškai pašiepdavo, paerzindavo nuolat įsimylėjusį Kiršą, karaliavusį gražių ir dar niekam neįsipareigojusių merginų draugijoje¹¹³.

Originaliu sumanymu ir humoristiniu turiniu išsiskiria iš Tirolio rašytas Sruogos ir Kiršos laiškas Vaclovui Biržiškai. Sruoga aprašė dviejų „biednų pijokų“ kelionės iš Miuncheno į Austriją – „be vizų ir be pinigų“ – nuotykius, kitas pagundas:

O Tiroly gerai: kalnai, ponas Dievas netoli, beprotingos pakalnės, jaunos, švelnios, liaunos kaip stirmos tirolietės. Потому Kirša pirštą čiulpia ir kas vakarą $\frac{1}{16}$ svaro pipirų valgo. Aš tiktai vyną: kiek kainuoja, nežinau – vis viena neturiu kuo užsimokėti – reikės sutemoj bėgti.¹¹⁴

Išbandymų ir policijos baimės suvienyti draugai, anksčiau ginčijęsi dėl bendrų interesų (Sruoga apgirtęs norėjo kelti skandalą, Kirša – su merginomis pramogauti), sutarė, kad Kaune likęs Biržiška – geras žmogus, todėl toliau kartu gėrė į jo sveikatą.

Kiršai visada labiau patikdavo ne kalnai, o pakalnės (jis dėl sveikatos negalėdavo užlipti aukščiau 2500–3000 metrų (ledynų nepasiekdavo), todėl ir Sruoga, kviesdavęs Kiršą į kalnų keliones dėl kompanijos, turėdavo prisitaikyti prie jo ritmo ir pamėgto pažemių gyvenimo):

Vargas mums dabar, kai nėra kam už mus užmoka pasigėrus, kaip Lietuvoj atsitinka. Bet Sruoga girias, kad norįs patekti į policiją, priešingai, jis dreba, nors nosis pakankamai raudona ir mažai kuo skirias nuo Jūsų. O aš baltą alyvos šakelę mirkau baltajam vyne ir džiaugiuos, kad jos neauga ant padanginių kalnų, kur galėtų jas vėtros išlaužti.¹¹⁵

Sruoga ir jo geras draugas Vokietijoje Erichas Mülleris iš kalnų Juozui Urbšiuui, tuo metu dirbusiam Berlyne, pasiuntė kartu rašytą atvirlaiškį. Jame atsispindėjo abiejų bičiulių džiugi nuotaika, nerūpestinga laisvė, kalnų malonumai, akimirkos pilnatvė: „Kalnai, Ski, sniegas, saulė, vėjas, senas vynas, jaunos mergaitės, už kurias aš ir mano sušalusius plaučius atiduotau, – visa, ko širdis trokšta! Tegu bus pagarbinta kalnų žiema, Tirolio vynas ir grakščios mergaitės!“¹¹⁶ Mülleris papildė Sruogą pieštuku brūkštelėjęs prierasą

¹¹³ BS laiškas Faustui Kiršai, Vandai Daugirdaitei, Sofijai Laucevičiūtei, Miunchenas, 1922 m. pradžia, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 677, l. 1r, žr. <http://www.sruoga.flf.vu.lt/laiskai/public/letter/60ab80427dcb4>, in: BSA.

¹¹⁴ BS [ir Fausto Kiršos] laiškas Vaclovui Biržiškai, Tirolis, 1923-04, in: *LMAVB RS*, f. 163, b. 420, l. 1v.

¹¹⁵ *Ibid.*, l. 2v.

¹¹⁶ BS [ir Ericho Müllerio] atvirlaiškis Juozui Urbšiuui, Bavarija, 1924-02-18, in: *Lietuvos*

vokiečių kalba: „Šiltas pasveikinimas iš Ammergau, kur Balys ir aš Misteriją ant slidžių režisavom“¹¹⁷. Iš prieraišo aiškėja, kad Sruoga kartu su Mülleriu lankėsi Ammergau apylinkėse, kur Oberammergau gyventojai kasmet vaidina Kristaus kančios istoriją.

Išliko keli iš pirmosios didesnės Sruogos organizuotos ekskursijos į Alpių kalnus studentų bendrai rašyti laišakai, gerai atspindintys kelionės nuotaiką – studentišką šėlsmą, siautulį, koketišką dialogą tarpusavyje ir su Kaune pasilikusiu bičiuliu Albinu Rimka, beveik įveikus Watzmanno viršukalnę (2800 metrų aukščio): „Ūžiam, dūkstam, lakstom, bėgam – net skūra lupasi, net kojos lūžta. Ale kalnuose! Kad žinotum! Tik gvol tą šauk iš džiaugsmo!“¹¹⁸

Rimkai adresuotas dar vienas atvirlaiškis iš tos pačios kelionės – grįžtant iš Alpių kalnų, reaguojant į patirtas nesėkmes ir malonumus. Sruoga teigė: „Alpuose agurkai neauga. Taip ir žinok! Pipiry yra. Vyno daug. Į sveikatą“¹¹⁹. Sruogienė papildė, lakoniškai perteikdama bendrą nuotaiką: „Padūkau, pasiutau, net och nebegaliu sakyti!“¹²⁰

Kai kurie bendros autorystės laišakai dėl jų turinio specifiškumo, fantastiško siužeto, komiškų elementų, teatralizacijos momentų panašūs į Sruogos mėgtus rašyti feljetonus. Pavyzdžiui, komiškas sveikinimas artimam Sruogų šeimos bičiuliui, gydytojui Juozui Nemeikšai vardo dienos proga. Šventas Juozapas, Amžinas Sužadėtinis iš Dangaus karalystės, Rojaus alėjos, Marijos kvartalo, Gvazdikėlių paviljono, sveikindamas kreipiasi į bendravardį gydytoją žemėje. Dangiškasis Juozapas įsako savo žemės agentams, susirinkusiems į vardinių pabūvį gydytojo sesers bute, pasirašiusiems po sveikinimu, nugabenti jį į Paryžiaus parodą, paskui – atgal, o apie tai, kaip sąžiningai agentai atliko jiems paskirtą užduotį – kelionės organizavimą, prašo suteikti informaciją asmeniškai laikinu adresu Paryžiaus Dievo Motinos katedroje¹²¹ (ilustracijos Nr. 4, 5).

nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (toliau – LNMMB RKRS), f. 15, b. 330, l. 5, 1v.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ BS [ir kitų] atvirlaiškis Albinui Rimkai, Berchtesgadenas, 1928-07-18, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1120, l. 18, 1v.

¹¹⁹ BS [ir Vandos Sruogienės] atvirlaiškis Albinui Rimkai, Kaprunas, 1928-07-22, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1120, l. 19, l. 1v.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ BS [ir kitų asmenų] laiškas Juozapui Nemeikšai, Kaunas, 1937-03-19, [pasirašytas mašinraštis], in: *BVSNM 620/1, BVSNM ER*, 4556, l. 1r–v.

ŠVENTAS JUOZAPAS
AMŽINAS SUŽADĖTINIS

DANGAUS KARALYSTĖS
Rojaus Aleja
Matiijos Kvartalas
Gvazdikėlių Paviljonas

Nuog Patapo - 5793
Nuog Juozapo - 1937

Žemiškųjų Juozapų bijūnėlių

JUOZUI - JUZUKUI - JUZULIUI

pas panelę M a r y t ę
vaikėlių darželę .

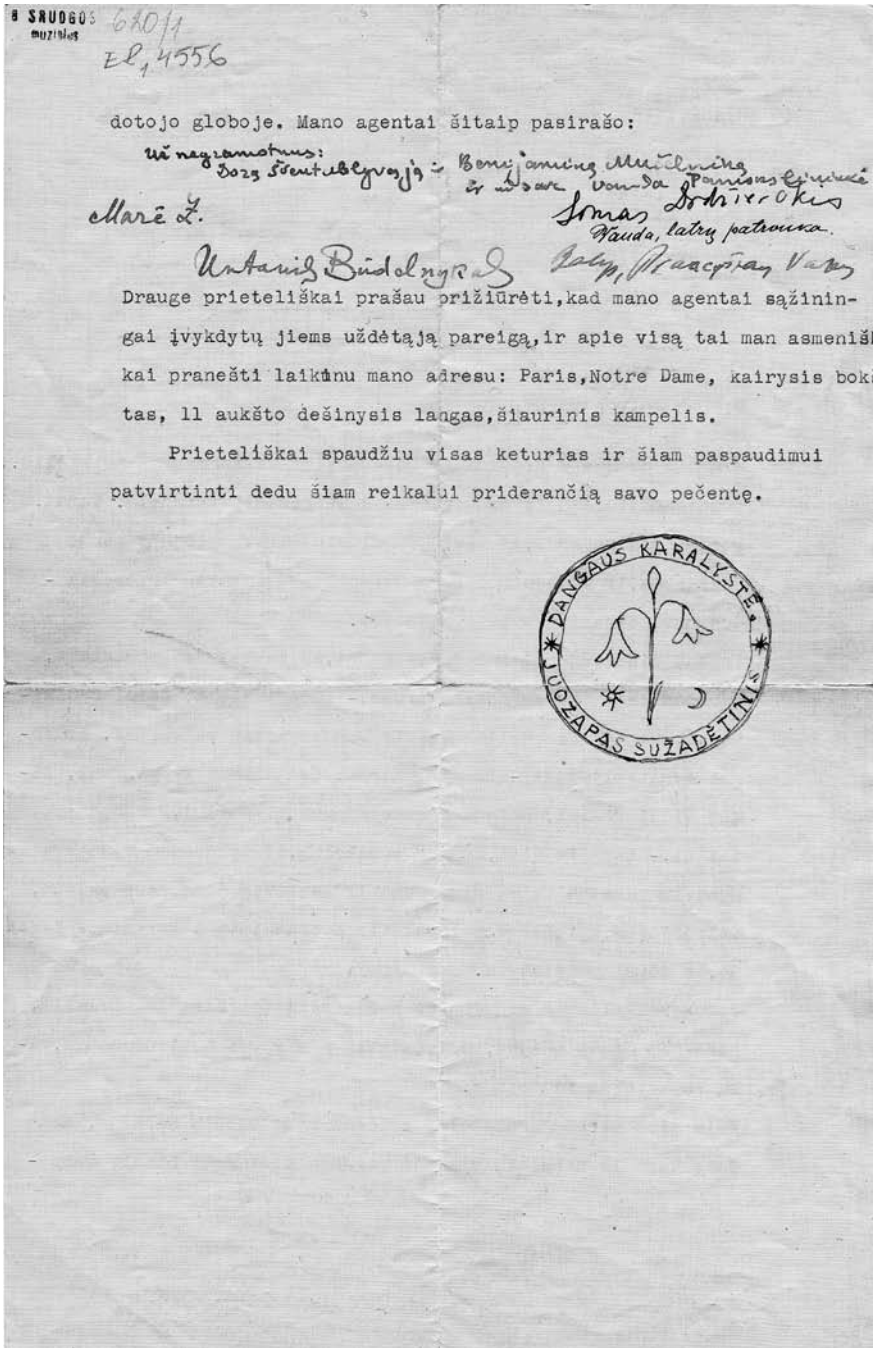
MIELAS KOLEGA BRANGAVARDI,

Šiandie mudu abu šlovina ir bagaslovija visas margas svietelis. Nepaiškadytų, kad ir mudu vienas kitą pasišlovintumbim. Tatai, mielas brangavardi, aš tave jau šlovinu ir kloniojuos geros sveikatos, ir žiči ju nuo Pono Dievo lockų visokių ir Apveiz - dos nuo marnasčių svieto pagundos.

Ir kad šią dieną ščirai apdūmotumbi, aš įsakau savo agentams, gyvenantiems žemės paskliūndrose, - moteriškiems: Marei Cnatli - vajai, Vandai Pamokslininkei ir Vandai latrų patronkai, ir Dorai šventablyvajai, - ir vyriškiems: Benjaminui Mučelnikui, Simui Didžiarėkiui, Untaniui budelninkui ir Baliui, Prančyšiaus vaikui, - kad jie visi, krūvon susitelkę, ir vykdydami tautos viešnybę ir pareigą prieš visuomenę ir Lietuvos Aidą, tave paimtų, apipečėtytų, kaip bijūnų lapelį ir nubraškintų į Paryžiaus parodą, ir atgal pristatytų.

Visus reikalingus dokumentus pagal šią interesą tau teiksis, tinkamam časui užėjus, pristatyti M a r y t ę Visuresanti, visų rūpestėlių raudotoja.

Prie šios margos gromatėlės pridedu mano agentų parašus, kad juos kartais nepaimtų piktoji pagunda atsidurti Stasio Barz -

5 iliustracija. Balio Sruogos ir kitų asmenų laiškas Juozapui Nemeikšai, Kaunas, 1937-03-19 (BVSNM 620/1, BVSNM ER, 4556, l. 1r-v)

Bendros autorystės laiškai polifoniški. Nors juose įrašyti visų laišką rašiusiųjų, pagrindinei temai pritarusiųjų laiško subjektų balsai, tačiau juos sutelkia, harmonizuoja vienas – Sruogos balsas.

Bendros autorystės laiškų tipą atitinka ir spaudoje pasirodę vieši Sruogos ir kitų jo bičiulių, akademinio pasaulio atstovų, kreipimaisi į valstybės institucijas, visuomenę dėl įvairių kultūrinių iniciatyvų, pavyzdžiui, Teatro muziejaus, steigimo¹²².

Šio tipo laiškams turėtų būti priskirtini ir Sruogos ranka, tačiau dukters Dalios, šešerių metų mergaitės, dar tik besimokančios jungti raides, rašyti ir tik vardu („Dalė“) pasirašyti, Sruogienei adresuoti laiškai, siūsti iš Būgių į Kauną, kur Sruogienė mokytojavo. Šiuose trumpuose laiškuose reiškiamas toli esančios mamos pasiilgimas (dieną naktį galvojimas apie ją), laukimas, domėjimasis, ką ji dirba, be to, pasakojama, kokie ūkio darbai atliekami pas senelį Kazimierą Daugirdą Būgiuose (mašinomis pjaunamas derlius, kuliama grūdai, dengiamas daržinės stogas), kaip ji pati prie darbų prisideda (padėjo suvežti keturis vežimus grūdų), kaip paskatinama (keptu viščiuku, kurį valgo atsisėdusi mamos vietoje), kaip jaučiasi (mažiau slogos, gerklė nebeskauda)¹²³.

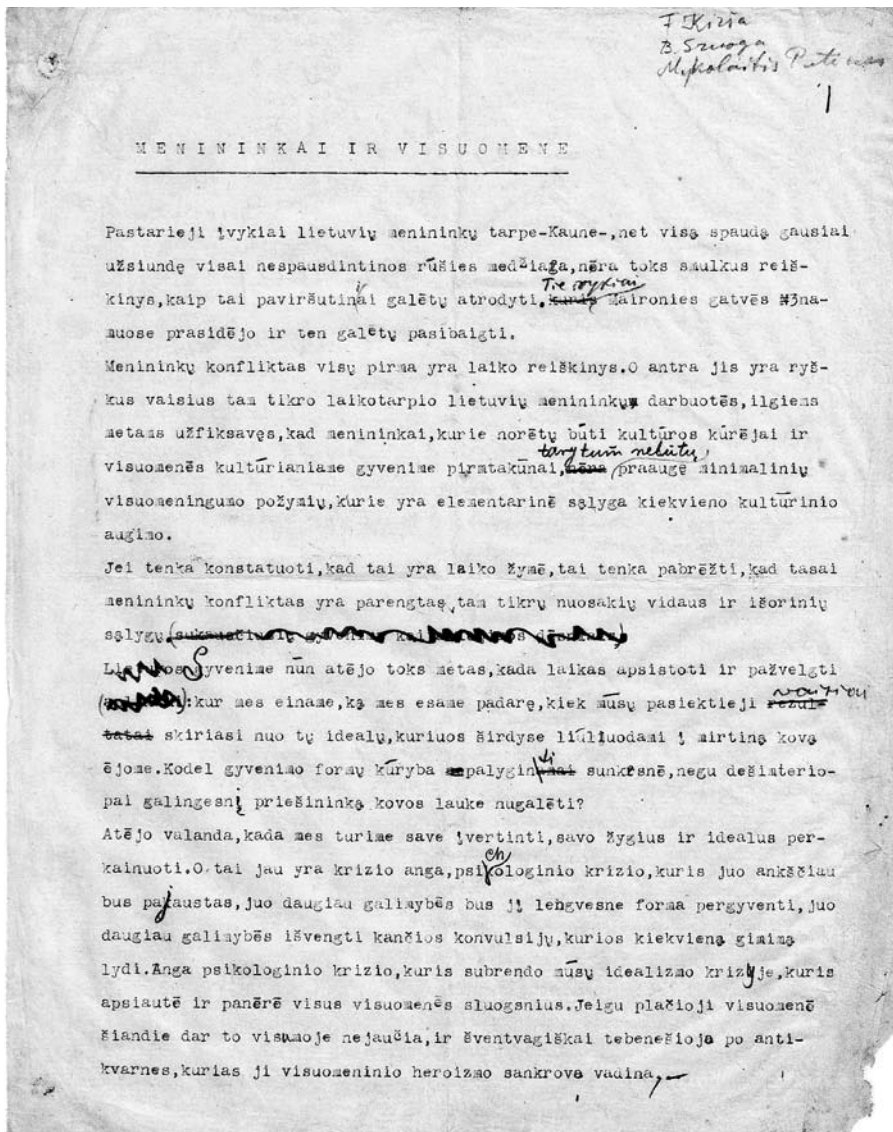
Yra bendros autorystės tekstų, kurių žanras (laiškas ar straipsnis, laiškas-straipsnis) ir tiksli data išryškėja tik konteksto dėka. Iki šiol nespausdintas Sruogos tekstas „Menininkai ir visuomenė“¹²⁴ anksčiau tradiciškai buvo priskirtas publicistikai, o datuotas apytikriai 1924–1925 m.¹²⁵ (ilustracija Nr. 6). Iš Sruogos susirašinėjimo su Daugirdaite paaiškėja, kad šį tekstą 1923-01-08 buvo ką tik parašęs Sruoga, o paskui ieškojo bendraminčių: „Prižiūrėk, kad Kirša, kur aš jam šandie pasiunčiau raštą, būtinai pasirašytų ir pasiųstų į Kauną – aš subuntavojau Putiną – ir mes teisiame M. kūr.

¹²² BS [ir Vinco Krėvės-Mickevičiaus] laiškas-prašymas visuomenei „Teatro muziejaus reikalas“, in: *Lietuva*, Kaunas, 1926-03-16, Nr. 60, p. 4; Idem, in: *Rytas*, Kaunas, 1926-03-16, Nr. 60, p. 3; Idem, in: *Lietuvos žinios*, Kaunas, 1926-03-21, Nr. 66, p. 3; Idem, in: *Kelias*, Vilnius, 1926-04-09, Nr. 15, p. 3–4; BS [ir Vinco Krėvės-Mickevičiaus] laiškas-pranešimas Valstybės teatro direkcijai; žr. „Balys Sruoga – muziejininkas“, 2021-02-10, <https://maironiomuziejus.lt/post-t-exhibit/balys-sruoga-muziejininkas>, (2021-07-04).

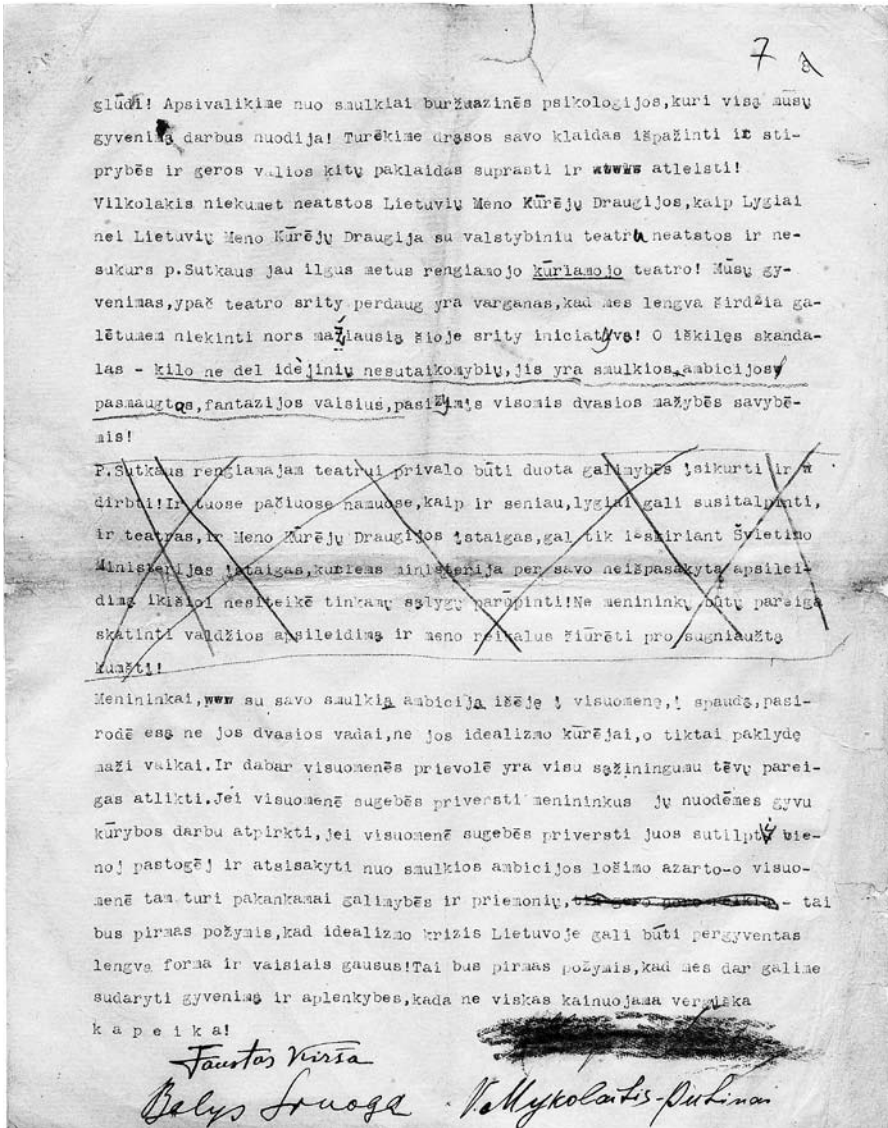
¹²³ Dalios Sruogaitės [ir BS] rašyti trys laiškai Vandai Sruogienei, Būgiai, 1931, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 862, l. 1r, l. 2r, l. 3r.

¹²⁴ BS, Faustas Kirša, Vincas Mykolaitis-Putinas, „Menininkai ir visuomenė“, Munchenas, po 1922-12-24, [pasirašytas, taisytas mašinraštis], in: *LMAVB RS*, f. 45, b. 74, l. 1–7r.

¹²⁵ Algis Samulionis, *Balio Sruogos raštų bibliografija*, p. 92.

6 iliustracija. Balio Sruogos, Fausto Kiršos, Vinco Mykoliaičio-Putino laiško Kauno menininkų bendruomenei – straipsnio „Menininkai ir visuomenė“ fragmentas, Miunchenas, po 1922-12-24 (LMAVB RS, f. 45, b. 74, l. 1r)

7 iliustracija. Balio Sruogos, Fausto Kiršos, Vinco Mykolaičio-Putinai laiško Kauno menininkų bendruomenei – straipsnio „Menininkai ir visuomenė“ fragmentas, Miunchenas, po 1922-12-24 (LMAVB RS, f. 45, b. 74, l. 7r)

draugiją su *Vilkolakiu* ir labai smarkiai keikiamės. Paskaityk“¹²⁶. Šį tekstą pasirašė ir kiti tuo metu Vokietijoje, Miunchene ir Berlyne studijavę lietuviai – Kirša ir Vincas Mykolaitis-Putinas (nepasirašė tik Stasys Šimkus, kurio Kiršai Berlyne nepavyko susitikti, todėl jo asmenvardis autografe išbrauktas) (ilustracija Nr. 7). Lietuviai, užsienio universitetų studentai, stengėsi objektyviai reaguoti į Kaune kilusį dviejų menininkų organizacijų – teatro studijos *Vilkolakis* ir Lietuvių meno kūrėjų draugijos – narių konfliktą dėl asmeninių ambicijų, tarpusavio nesantaikos, materialių dalykų – pinigų ir vietos, pamirštant ankstesnius idealus – kūrybą, meną. Šis tekstas be kreipinio (numanomas adresatas – lietuvių menininkai), datos (pagal turinį – po 1922-12-24). Tai, kad šis tekstas yra laiškas, rodo tik anksčiau minėtų asmenų parašai, lapų lenkimas, būdingas ir kitiems Sruogos laiškams (lenkta perpus, lankstymo į keturias dalis žymės), Kiršos komentaras Sruogai dėl šio teksto, kurį jis įvardijo bendro laiško terminu: „Juoba tas [Sruogos asmeninė nuomonė dėl menininkų buto] netinka kolektyviniam laiškui; rodytųs, jog ir tas kolektyvas dėl kauniškių griekų saujon bezda“¹²⁷.

Dalykiniai laišakai. Daugiausia dalykinių laiškų (reikalų raštų, prašymų, pareiškimų, liudijimų) Sruoga parašė dirbdamas valstybinėse įstaigose – dienraščio *Lietuva* redakcijoje, Lietuvos universitete, eidamas oficialias redakcijos vedėjo, universiteto katedrų vadovo pareigas.

Išliko nemažai dalykinių laiškų, kuriais Sruoga, tapęs dienraščio *Lietuva* redakcijos vedėju (1919-04-15), kreipdavosi į ministrus pirmininkus (Mykolą Sleževičių, Ernestą Galvanauską, Kazį Grinių), kiekvienais metais prašydamas iš sąmatos asignuoti ir išduoti konkrečias pinigų sumas redakcijos tarnautojų atlyginimams, dienraščio spausdinimui, platinimui, buitiniams reikmėms. Daugelis tokių laiškų rašyti bendrai: rinkti spausdinimo mašinėlę, pasirašyti ir redakcijos vedėjo Sruogos, ir dienraščio administratoriaus Broniaus Žilinsko, vėliau Jokūbo Staugaičio; kartais juos ranka rašydavo Žilinskas, o paskui Sruoga kitu rašikliu ištaisydavo klaidas ir pasirašydavo. Sruoga ministrams pirmininkams pranešdavo apie iš valdžios gautas papildomas įplaukas, atsiskaitydavo už išlaidas, nurodydavo redakcijai trūkstamas pareigybes (vertėjo, apžvalgininko, feljetonininko,

¹²⁶ BS atvirlaiškis Vandai Daugirdaitei, iš Miuncheno – į Berlyną, 1923-01-08, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 659, l. 1r.

¹²⁷ Fausto Kiršos laiškas BS, iš Berlyno – į Miuncheną, 1923-01-18, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 760, l. 1r-v.

rankraščių ir spaudos korektoriaus, kalbos taisytojo), persiūsdavo susipažinti, patvirtinti redakcijos darbuotojų jam įteiktus pareiškimus, prašymus dėl atostogų, ligų, atlyginimo didinimo, aprašydavo kilusias problemas, su kuriomis susidurdavo ir kurias reikėdavo bendrai spręsti. Pavyzdžiui, laikraščio popieriaus kokybės, kuriai pablogėjus dėl grobstomų valstybės išteklių, pasipylė skaitytojų skundai, buvo masiškai atsisakoma prenumeratos – dienraštis prarado 6000 skaitytojų¹²⁸. Dėl tokio valdžios aplaidumo protestuodamas visas redakcijos kolektyvas buvo įteikęs net bendrą atsistatydinimo raštą – pasirašytą prašymą atleisti iš pareigų¹²⁹). Sruoga turėjo atsakyti skaitytojams į jų laiškus-paklausimus dėl piliečių emigracijos, vengiant kariuomenės ir atsakomybės¹³⁰, valdžios pareigūnų nemoralaus ir neetiško elgesio su miestelių gyventojais¹³¹, vokiškų ostų, markių ir senųjų cariškų pinigų, tuo metu cirkuliuojusių Lietuvoje, vertės¹³².

Kai kuriuose atskiriems asmenims siųstuose Sruogos laiškuose dalykinio turinio persvara daug ryškesnė. Tokie yra oficialūs Sruogos laišakai buvusiam Panevėžio realinės mokyklos mokytojui, kalbininkui Jonui Jablonskiui. Sruoga jį kvietė bendradarbiauti dienraštyje *Lietuva*, parašyti proginių straipsnių¹³³, jautė pareigą pasiteisinti (aiškino aplinkybes, kodėl vėluoja anksčiau įteikti straipsniai¹³⁴) arba į jį kreipėsi dalykinės konsultacijos (prašė peržiūrėti Lietuvos meno kūrėjų draugijos literatų sekcijoje planuotos keliatomės pasaulinės literatūros chrestomatijos projektą¹³⁵). Publicistui, istorikui Augustinui Janulaičiui Sruoga oficialiai aiškino, kokią sumą *Lietuvos* redakcija gali mokėti už eilutę¹³⁶.

¹²⁸ BS laiškas Kaziumi Griniui, Kaunas, 1921-01-20, [pasirašytas mašinraštis], in: *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 182, l. 98, 1r.

¹²⁹ BS [ir *Lietuvos* redakcijos tarnautojų] laiškas-pareiškinys Kaziumi Griniui, Kaunas, 1921-02-25, [pasirašytas mašinraštis], in: *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 182, l. 71, 1r.

¹³⁰ BS laiškas Kaziumi Griniui, Kaunas, iki 1921-07-05, in: *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 107, l. 32, 1r.

¹³¹ BS laiškas Kaziumi Griniui, Kaunas, iki 1921-06-09, in: *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 182, l. 16, 1r.

¹³² BS laiškas Ernestui Galvanauskui, Kaunas, iki 1920-02-05, in: *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 107, l. 67, 1r.

¹³³ BS laiškas Jonui Jablonskiui, Kaunas, 1921-02-04, in: *LLTI BR*, f. 52, b. 254, l. 1r.

¹³⁴ BS laiškas Jonui Jablonskiui, Kaunas, 1920-07-03, in: *Ibid.*, l. 1r.

¹³⁵ BS laiškas Jonui Jablonskiui, Kaunas, apie 1920-07-23, in: *LLTI BR*, f. 52, b. 254, l. 1r.

¹³⁶ BS laiškas Augustinui Janulaičiui, Kaunas, iki 1921, in: *LMAVB RS*, f. 267, b. 853, l. 4, 1r.

Dalykinius laiškus dažnai lydi priedai – skaitytojų laišakai, siūsti Lietuvos redakcijai, įvairūs projektai, kita dokumentacija. Pavyzdžiui, prie Sruogos prašymo būti priimtam į Vokietijos universitetą ir toliau specializuotis, gilinantį literatūros ir meno istorijos mokslą, buvo pridėtas brandos atestato nuorašas, liudijimas apie lotynų kalbos egzamino išlaikymą, studijų Maskvos universitete patvirtinimas, Rusijos universitetuose išklaustų kursų sąrašas, gyvenimo aprašymas, metrikų nuorašas¹³⁷.

Yra dalykinių laiškų-prašymų ar pareiškimų, kurių turinį formavo ir pasirašė keli asmenys, todėl tokie laišakai priklausytų ir kolektyvinių (bendrų) laiškų tipui. Pavyzdžiui, Lietuvos meno kūrėjų draugijos pirmininkas Sruoga ir sekretorius Kirša, visiems draugijos nariams pritarus, Užsienio reikalų ministerijai paliudijo, kad Adomui Galdikui, norinčiam studijuoti dailę, reikalinga stipendija, nes išvažiavęs studijuoti į užsienį jis, nebegalėdamas uždarbiauti, nebeturės pajamų¹³⁸. Sruoga ir kiti Lietuvos meno kūrėjų draugijos valdybos nariai (Povilas Čiurlionis, Kirša, Galdikas, Mykolaitis-Putinas, Vytautas Bičiūnas), reaguodami į susiklosčiusią meno padėtį Lietuvoje, kreipėsi į švietimo ministrą Leoną Bistrą, kuriam siūlė prie Švietimo ministerijos sudaryti Meno tarybą, kompetentingą spręsti meno reikalus¹³⁹. Šį pareiškimą lydėjo memorandumas, pasirašytas draugijos pirmininko Sruogos ir sekretoriaus Mykolaičio-Putino¹⁴⁰.

Keletas dalykinių laiškų išsiskiria ir ypač svarbia asmenine pozicija – pasinaudojus užimamomis redakcijos vedėjo, o vėliau universiteto dėstytojo pareigomis, pagelbėti redakcijoje dirbantiems asmenims. Mobilizavus Sruogos pavaduotojo Kiršos netikrą brolių Joną, Kirša privalėjo grįžti namo ūkininkauti. Sruoga ministrui pirmininkui Griniui stengėsi įrodyti, kad Kirša, dirbdamas atsakingą darbą Lietuvos redakcijoje, yra nepakeičiamas, todėl siūlė atleisti Kiršos brolių nuo karinės tarnybos, kad jis toliau galėtų dirbti ūkio, o Kirša – kultūros darbus¹⁴¹. Sruogos pastangos norimų rezultatų nedavė – Grinius po kelių dienų paliko prieraišą: „Neišpildoma“.

¹³⁷ BS laiškas-prašymas Vokietijos atstovui Lietuvoje, Kaunas, 1921-08, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 961, l. 1r.

¹³⁸ BS ir Fausto Kiršos laiškas-liudijimas Užsienio reikalų ministerijai, Kaunas, 1920-08-07, in: *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1263, l. 64, 1r.

¹³⁹ BS [ir kitų asmenų] laiškas-pareiškimas Leonui Bistrui, Kaunas, 1926-04-27, in: *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1092, l. 19, 1r-v.

¹⁴⁰ BS [ir Vinco Mykolaičio-Putino] laiškas-memorandumas Leonui Bistrui, Kaunas, 1926-04-27, in: *Ibid.*, l. 80-81, 1r-v.

¹⁴¹ BS laiškas-pareiškimas Kaziui Griniui, Kaunas, 1921-02-12, [pasirašytas mašiniškai], in: *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 182, l. 92, 1r.

Studijuodamas Miunchene Sruoga dažnai tarpininkavo su Lietuvoje dirbusiais kolegomis dėl pagalbos kitiems asmenims, ypač studentams, susidūrusiems su mobilizacija. Jis kreipėsi į Lietuvos meno kūrėjų draugijos Dramos sekcijos pirmininką Liudą Girą, kad draugija palaikytų Sruogos draugo studento Stasio Varnausko prašymą atidėti karo tarnybą, kol jis baigs meno mokslus Vokietijoje. Sruoga prašė, kad draugija prašymą patvirtintų rekomendacija¹⁴².

Oficialus Sruogos laiškas iš pareigų pasitraukiančiam Valstybės teatro direktoriui Jurgiui Savickiui, prašant atleisti jį iš darbo teatre, virto ir išsamiu Sruogos požiūriu į teatrą paaiškinimu, ir asmeninių vertybių pozicija. Jis teigė, kad jam svetimas principas, kuriuo teatre dažnai vadovaujamasi, – „tarnaut ar valdininkaut“. Tokiu principu remiasi blogi vadovai – „meniški neūžaugos“ (teatrui gresia mirtis). Sruoga iškėlė kitą aksiomą – „gyvenimo teatru“, „gyvenimo teatre“. Visiškai atsiduoti teatro idėjoms galima tik tada, kai tarp teatro kolektyvo ir valdžios yra abipusis sutarimas, pasitikėjimas ir pagarba. Teatro vadovas kolektyvą turėtų skatinti asmeniniu pavyzdžiu – ne nurodymais, įsakymais, o meile darbui, entuziazmu. Sruoga teigė, kad toliau teatre galėtų dirbti tik tokiu atveju, jei Savickį pakeistų panašus į jį objektyvus, gabus vadovas, gebantis entuziastingai ir kūrybiškai organizuoti teatro darbą, neturintis neigiamų ypatybių, asmeninių ryšių teatre¹⁴³.

Dalykiniai laišakai dažniausiai rašyti spausdinimo mašinėle, pasitelkus vieną šabloną – išdėstant informaciją punktais. Tokio paties turinio laišakai adresuoti įvairiems asmenims – Vaižgantui, Mykolui Biržiškai, Pranui Augustaičiui, Vladui Dubui, Krėvei-Mickevičiui. Dalykiniais laiškais, kuriuos įprastai lydi Sruogos parengti projektai, minėti asmenys tradiciškai kviešti prisijungti prie įvairių iniciatyvų (steigiamų Literatūros draugijos, Lietuvos-vokiečių kultūrinio bendradarbiavimo draugijos, Teatro muziejaus, Teatro istorijos katedros, Lietuvos rašytojų draugijos). Laiškų priedai (įstatų projektai) – atskiri formalūs dokumentai, parengti nurodant planuojamos steigti organizacijos tikslą, priemones, organizacijos ypatumus (buveinę, narius, valdybą, visuotinius susirinkimus, reviziją), lėšas, darbo pradžią ir likvidaciją. Jiems parengti reikėjo daug laiko, kanceliarinių žinių, administracinių dalykų supratimo, teisinės kalbos išmanymo. Tokiuose dalyki-

¹⁴² BS laiškas Liudui Girai, Miunchenas, 1923-03-23, in: *LNMMB RKRS*, f. 7, b. 794, l. 5, 1r.

¹⁴³ BS laiškas-prašymas Jurgiui Savickiui, Kaunas, 1929-12-24, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 696, l. 1–5r.

niuose laiškuose yra ir asmeninių priedašų Sruogos ranka. Priedašai sukuria šiltesnį santykį tarp adresato ir adresanto, individualizuoja standartinį informacinį laiško turinį. Pavyzdžiui, Sruoga Vaižgantui nusiųsto steigtinios Literatūros draugijos projekto pabaigoje atsiprašė už spausdinimo mašinėle paliktas korektūros klaidas¹⁴⁴. O Krėvei, atsiprašęs už laiško dalykinį toną ir oficialų turinį, pridėjo pastabą, kaip leidžia atostogas: „Nepyk už oficiališką laišką ir už tai, kad glupstvas darau. Gyvenu miške ir saulėj dantis šildau. Skaitau romanus – bent kokį 20 jau prarijau. Jūsų traicai kloniojas mūsų traica. Tai yra jums, poniai ir panelei – aš su pamilija“¹⁴⁵.

Matyti, kad riba tarp Sruogos oficialių ir privačių laiškų yra paslanki. Artimiausiu pažįstamiems asmenims adresuotuose dalykiniuose laiškuose rašoma ne tik apie oficialius reikalus, dažnai oficialus tonas keičiamas intymesniu, visuomet pridedama asmeninio gyvenimo detalių, dėl kurių aiški skirtis tarp šių dviejų laiškų tipų tampa negalima¹⁴⁶. Reikalų raštai, dirbant *Lietuvos* redakcijoje, tvarkant bendrus buhalterinius, etatinius, pareigybių klausimus, susijusius su vadžios pareigūnais, yra stilistiškai neutralūs, oficialūs, standartiški (šabloniški), tikslūs, aiškūs, glausti, logiški. Vis dėlto „kronikinis kalbėjimas“¹⁴⁷ būdingas mažesniajai daliai Sruogos laiškų. „Kronikos“ tipui priklausytų ir aptarti įvairių bendrijų steigimo planai, projektai. Išlikęs tokių laiškų pluoštas liudija, kad Sruoga buvo ne tik talentingas redaktorius, bet ir geras, sumanus reikalų tvarkytojas, organizatorius.

Buitiniai laiškai. Oficialūs raštai, ypač pareiškimai ir skundai, parodo, kad Sruoga turėjo daug buitinių rūpesčių, paaiškina, kaip ir kodėl tvarkėsi kasdieniame gyvenime. Jei problema buvo bendra keliems asmenims ar didesnei žmonių grupei, iniciatyvos paprastai imdavosi Sruoga, atidėjęs kūrybinius darbus. Tvarkydamas buitį, Sruoga buvo atkaklus – neleidavo biurokratams jo raštų nustumti ar delsti į juos atsakyti. Toliau pateikiami keli pavyzdžiai.

Sruoga kreipėsi į Kauno miesto savivaldybę dėl Ramiosios gatvės, kur pats statėsi namą, sutvarkymo. Gatvės dalis, kur gyventojų lėšomis įrengtas vandentiekis, buvo sugadinta. Darbuotojai vandentiekį įvedė aplaidžiai:

¹⁴⁴ BS laiškas-projektas Juozui Tumui, Būgiai, 1926-07-27, [pasirašytas mašinarštis], in: *VUB RS*, f. 1, b. 25, l. 5, 1–2r.

¹⁴⁵ BS laiškas Vincui Krėvei-Mickevičiui, Būgiai, 1926-07-24, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 4020, l. 2r.

¹⁴⁶ Siegfried Scheibe, *op. cit.*, p. 140.

¹⁴⁷ Aistė Kučinskienė, *Kultūrišku keliu*, p. 174.

tvarkydami griovius, privežė molio, jį suvertė į gatvę, kuri palijus dėl to tapo neišbrendama ir neišvažiuojama¹⁴⁸.

Sruoga ypač trikdė tai, kad Vilniuje, Tauro gatvėje esančiame profesorių name vakarais nėra šviesos, be kurios jis negalėjo ruošti paskaitoms ir rašyti. Pareiškime, oficialiai adresuotame Rašytojų sąjungos pirmininkui Petruui Cvirakai, išvardyti visi asmenys, gyvenę Tauro gatvės 21 name (Vincas Mykolaitis-Putinas, Vytautas Baronas, Sruoga, Alfonsas Gučas, Konstantinas Jablonskis, Juozas Bulavas, Kostas Korsakas, Halina Korsakienė, Michalina Meškauskienė, Eugenijus Meškauskas). Jis rašė, kad, kai kitų aplinkinių gatvių (Jasinskio, Uosto, Gedimino) „namai yra ryškiai apšviesti, mūsų namas gyvena balanso gadyne“¹⁴⁹. Skundėsi, kad „dažnai šviesa duodama tokia menka, kad vis tiek nieko nematyti; arba ji įjungžiama apie 10–11–12 valandą nakties, kai reikia normaliai eiti gulti; dažnai gi – visiškai šviesos neduodama (o kaimyninių gatvių namai žiba tviska!)“¹⁵⁰. Sruoga tris mėnesius neturėjo elektros, dirbo prie žvakės. Ironizuodamas situaciją, liaudies komisarų taryboje dirbusiam Kaziui Sideravičiui rašė: „Kuo gi profesoriai ir rašytojai yra blogesni už Kalvarijų gatvės pedikiūrininkes? Argi tikrai nebėra legalių priemonių gauti šviesos, kad būtų galima dirbti kūrybos darbas? Trys mėnesiai iš kūrybos jau išbraukta, atrodo, auka lyg ir būtų pakankama!“¹⁵¹

Fakulteto dekanı bičiulio Gučo prašė jo vardu perduoti pareiškimą prorektoriumi Jonui Bučui, kad jis Sruogos bute padarytų remontą (istiklintų langus, sudėtų duris), kaip jis buvo atliktas kituose namo butuose, kur viskas sutvarkyta: „Kuo gi mes blogesni už kitus[?]“¹⁵² Jis pabrėžė, kad jo bute gyvenę Konstantinas Jablonskis ir Gučas atsiribojo nuo buitines problemų („nė vienas nepadeda rūpintis buto santvarkos reikalais“¹⁵³), todėl viskuo (remontu, kuru, šeimininke) rūpintis teko jam pačiam.

Sruoga, matydamas netvarką, net po kelis kartus kreipėsi į tas pačias institucijas dėl tų pačių reikalų, kovojo su neveikliais Vilniaus ir Kauno

¹⁴⁸ BS laiškas-pranešimas Kauno miesto savivaldybei, Kaunas, 1937-08-31, in: *LLT BR*, f. 53, b. 968, l. 1r.

¹⁴⁹ BS laiškas-pareiškimas Petruui Cvirakai, Vilnius, 1945-12-09, [mašinėraštis], in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1098, l. 1r.

¹⁵⁰ *Ibid.*, l. 2r.

¹⁵¹ BS laiškas Kaziui Sideravičiui, Vilnius, 1946-01-24, in: *VUB RS*, f. 191, b. 303, l. 3r.

¹⁵² BS laiškas Alfonsui Gučui, Birštonas, iki 1946-09-10, in: *VUB RS*, f. 142, b. 848, l. 1r.

¹⁵³ BS laiškas Marijai Nemeikšaitėi, Vilnius, iki 1945-11-07, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 224, l. 1r.

miestų valdininkais, prašydamas patenkinti prašymus ne tik dėl patogesnės aplinkos sau, bet ir rūpindamasis kaimynais, universiteto profesoriais.

Buitiniai laišškai, kuriuose rašoma apie įvairias kasdienybės problemas, artimi reikalų raštams (pareiškimai, prašymai, skundai), bet kartu išsiskiria individualiu stiliumi, ypač retorika (ironišku situacijos vertinimu, kandžiais komentarais), kuria siekta patraukti dėmesį, suintriguoti, išsireikalauti atsako – nuo jo priklausė problemos išsprendimas.

Laiškų tipų sąsaja. Sruogos epistoliariume tradicinės formos laiškų, atitinkančių visus šiam žanrui keliamus reikalavimus, nėra daug. Priešingai, kur kas ryškesnė įvairių formų laiškų persvara. Nors yra laiškų, kur įvardytų tipų skirtis labai aiški, vis dėlto pabrėžtina, kad dažnu atveju nėra griežtos, juos skiriančios ribos. Pastebima įvairių laiškų tipų kontaminacija – jie pusiau privatūs, pusiau oficialūs, rašomi įvairioms valstybinėms įstaigoms, bet savitu, originaliu, nenuasmenintu stiliumi, kuriam, kaip taikliai pastebėjo redaktorius Aleksandras Žirgulyš, būdinga „nepaprastai ekspresyvia išradinga metafora ir pramuštgalviškai drąsia mintimi švytinčios sruogiškos frazės“¹⁵⁴.

Mišraus pobūdžio laišškai priartėja prie publicistikos ir dėl retorikos galimybių, ir dėl adresanto keliamų ne tik jam, bet ir platesnei bendruomenei aktualių klausimų (ypač kovos už žmogaus ir kūrėjo teises), ir dėl rašančiojo asmens savitumo.

Sruogos oficialūs laišškai, adresuoti privatiems asmenims, rašyti originaliu stiliumi, parodo, koks jis buvo praktiškas, kaip, gyvenimo aplinkybių priverstas, pasitelkęs loginius argumentus, sugebėjo iš įvairių žurnalų, laikraščių redakcijų, leidyklų išsireikalauti jam priklausiusius honorarus, kurie dažnai buvo išmokami ne laiku ar visai neišmokami. Keldamas sąlygas, protestuodamas Sruoga mokėjo derėtis, vadovaudamasis įstatymu ginti savo, kūrėjo, teises. Šiuo atžvilgiu ypač minėtini Sruogos laišškai *Lietuvos žinių* redakcijai¹⁵⁵, *Kultūros* bendrovės fondui¹⁵⁶, Mokslo ir švietimo draugijos valdybai¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Aleksandras Žirgulyš, *Prie redaktoriaus stalo*, Vilnius: Mokslas, 1979, p. 17.

¹⁵⁵ BS laiškas *Lietuvos žinių* redakcijai, Miunchenas, 1923-03, in: *VUB RS*, f. 1, b. 630, l. 101, 1r.

¹⁵⁶ BS laiškas bendrovei *Kultūra*, in: *LMAVB RS*, f. 219, b. 55, l. 1r.

¹⁵⁷ BS laiškas Mokslo ir švietimo draugijos valdybai, Kaunas, 1934-03-08, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 4011, l. 1–2r.

Rašydamas kūrinių recenzijas, redaguodamas literatūros skyrių *Kultūros* žurnale¹⁵⁸, patardamas dėl planuojamų leidinių Sruoga bendradarbiavo su *Kultūros* bendrove Šiauliuose¹⁵⁹. Už bendradarbiavimą dažnai negaudavo jam priklausiusio honoraro (buvo susikaupusi didesnė nei šešių šimtų litų skola). Suprasdamas, kad bendrovė dėl finansinių sunkumų iškart negali sumokėti visų pinigų, Sruoga ieškojo kompromiso: prašė išmokėti atlyginimą vekseliais, dalimis, siūlė nuolaidą – vienu metu sumokėti visą, bet šimtu litų mažesnę sumą. Aiškino, kodėl jam būtinais reikia uždirbtų pinigų: žmona sirgo, gulėjo ligoninėje, šeima ruošėsi persikelti į kitą butą, už kurį reikėjo iš anksto susimokėti. Jis teigė, kad sunkiu gyvenimo metu jis nebegali išsiversti¹⁶⁰, todėl *Kultūros* bendrovės pasiūlymas išmokėti honorarą knygomis Sruogai netiko¹⁶¹. Vėliau jis rašė, kad su šia bendrove, nevykdančia finansinių įsipareigojimų, neatsižvelgiančia į jo kritinius siūlymus, kaip gerinti literatūros tekstus ir kokius juos leisti, jis nutraukia ryšius: „su tais broleliais aš nieko bendro neturėsiu“¹⁶².

Sruoga, parėmęs Mokslo ir švietimo draugijos valdybos planuotą išleisti, jo įsitikinimu, prasmingą *Vagos* žurnalą, liko apgautas – žurnalas išėjo kitoks, negu buvo paremtas, todėl Sruoga protestuodamas griežtai reikalavo gražinti skirtas lėšas. Kadangi valdyba jo prašymą ignoravo, tai jis ėmėsi teisiškai išieškoti nusavintus pinigus¹⁶³.

Kauno radiofonas ypač išsiskyrė autorinių teisių ignoravimu ir primityviu originalaus literatūros kūrinio supratimu. Valstybės radiofono direktoriui Sruoga raštu pareiškė, kad jam priklausantį autorinį honorarą už „Vaikų valandėlėje“ suvaidintą veikalą *Gedimino sapnas* radiofonas išmokėtų vaidinime dalyvavusiems aktoriams. Sruogos objektyvus, kandus paaiškinimas liudija, kokiomis skirtingomis akimis rašytojas ir radiofono valdžia žiūrėjo į autoriaus, kūrybinės grupės darbą, kaip nevienodai jį vertino, kuo apskritai laikė literatūros kūrinį¹⁶⁴.

¹⁵⁸ BS laiškas Peliksui Bugailiškiui, Būgiai, iki 1925-04-20, in: *LMAVB RS*, f. 219, b. 55, l. 1r, 2r.

¹⁵⁹ BS laiškas Peliksui Bugailiškiui, Kaunas, iki 1925-05, in: *Ibid.*, l. 1r.

¹⁶⁰ BS laiškas Peliksui Bugailiškiui, Kaunas, iki 1925-07-29, in: *Ibid.*, l. 1r.

¹⁶¹ BS laiškas A. Rimdžiui, Kaunas, po 1925-10-14, in: *Ibid.*, l. 1r.

¹⁶² BS laiškas Matui Grigoniui, Kaunas, 1926-01-26, in: *VUB RS*, f. 1, b. 593, l. 1r.

¹⁶³ BS laiškas Mokslo ir švietimo draugijos valdybai, Kaunas, 1934-03-08, l. 1–2r.

¹⁶⁴ BS laiškas-pareiškimas Juozui Bieliūnui, Kaunas, 1937-10-18, [pasirašytas mašinarštis], in: *LNMMB RKRS*, f. 47, b. 1349, l. 1–3r; pareiškimo paaiškinimą žr. <http://www.sruoga.flf.vu.lt/laiskai/public/letter/5b0276e1524e6>, in: BSA.

Praktinių gyvenimo klausimų akistatoje netikėtai atsiskleidžia ir rašytojų kraštiečių bendravimas, tarpusavio santykiai. Sruoga *Dainavos* bendrovės pirmininkui pareiškė, kad negalys laiku gražinti jam paskolintos 2000 litų sumos. Binkis iš Sruogos minėtą sumą išviliojęs neva knygos leidimo reikalui. Palaikydamas Binkį Sruoga oficialiai posėdyje pritarė, kad „reikia pinigai duoti“, jog tokiais atvejais literatai turėtų palaikyti vieni kitus. Išprovokuotas Sruoga pritarė „Binkio vekselio apmokėjimui“. Binkis pasiūnaujo Sruogos nesugebėjimu susiorientuoti situacijoje, jį apgavo, o, draugiškai ir oficialiai prašomas, pinigų neatidavė. Sruoga bendrovės narius skatino „pažvelgti į bylą žmogiškai, ne formališkai“. Oficialiai sprendžiant, per dešimt dienų negražinus išskolinimo, bendrovė turėjo teisę konfiskuoti Sruogos algą. Rašytojas suvokė tolesnes pasekmes: „Palikęs be algos aš negaliu gyventi. Turiu pats gyventi su žmona, be to, senas tėvas sunkiai serga (plaučių uždegimu) – turiu jam padėti, ir brolis serga džiova – guli Alytaus ligoninė – turiu ir jam padėti. Bendrovė, protestuodama vekselius, ir mano gyvenimą sugriauš, ir tuos ligonis pastatys į bevilčių padėtį“¹⁶⁵. Rašytojas žadėjo bendrovei tuojau pat atidirbti, toliau ieškoti iš Binkio pinigų. Tie patys dalykai dėstomi ir anksčiau Sruogos rašytame laiške Binkiui:

Tokio niekingumo aš dar nėsu matęs!

Juk žinotai, kad neteisybę sakai, o sakei: by tik spekuliantus, vekselius žiravusius, išgelbėti ir draugą, nuoširdžiai norėjusį pagelbėti, – tyčia įklampinti!

Man bėdų ir savo gana: tėvas sunkiai plaučių uždegimu serga, brolis Aniolas – džiova, jau išgabentas į ligoninę, aš pats savo skolų negaliu išmokėti – o čia mielo draugo judošišką pasiūlgimas!

Krėvė universiteto raštinei įteikė vekselius jau – ir paėmė (uždėjo veto) mano algą už tris mėnesius!

Ką, mano Pone, įsakysi man dabar daryti? Kur man įsakysi gyventi – ir ką valgyti? Suprask, judošiau, jeigu aš neužmoku už butą – veja lauk, jeigu aš neturiu už ką duonos nusipirkti – aš galiu būti sotus, prisimindamas, kokį gerą aš draugą turiu – poną dvarininką Kazį Binkį?

Ar įsakysi eiti į Pono Kazio Binkio dvarą – ordinarčiku būti?

Iki tokiam laipsniui gėdos neturėti – aš jau nebesuprantu!

Aš duodu garbės žodį, jeigu aš trečiadienį (12 v.) negausiu pinigų, – pa-skelbsiu spaudoj, kiek ponas dvarininkas Kazys Binkis yra žulikas – duodu garbės žodį, ir jo išlaikymo reikalui neisiu pono dvarininko pėdomis!

Šitokiais atvejais dori žmonės parduoda paskutinę karvę, by atsiteisus!

Nei doras šuva taip iš pasalų nekanda!

¹⁶⁵ BS laiškas-pareiškimas *Dainavos* bendrovės pirmininkui, Kaunas, po 1925-01-26, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 4007, l. 3r.

Tu mane gi iš pasalų kaip padūkęs šuva įkandai!
 Suprask, kad aš neturiu, nei kur gyventi, nei ko valgyti – –
 Kad Ponas Binkis dvarą pirktų!

Pasielgei su manim šuniškai, bet atmink, tokia skriauda, kokią tu man padarei, – nenueis tau į sveikatą!¹⁶⁶

Tai vienintelis išlikęs laiškas Binkiui. Sruoga, būdamas karšto būdo, rašė spontaniškai, negražbyliaudamas, tiesmukai, nevengdamas ironijos ir didaktikos todėl, kad buvo įskaudintas, supykęs. Jis buvo įstumtas į apgailėtiną padėtį, dėl kurios teko daug nervintis ir patirti finansinių nuostolių. Nepaisant šio konflikto, Binkiui mirus, anksčiau paskelbtą užuojautą iniciavo Sruoga – jis Binkį prisiminė šviesiai, asmeninės skriaudos ilgai širdyje nelaikė.

Sruogos laišakai juose dėstomų aktualių problemų, konkrečių įvykių ir situacijų analizės, visuomeninio gyvenimo kritikos, skatinamo sąmoningumo požiūriu, ironijos blyksniais artimi jo publicistikai.

Įvairiems Sruogos laiškam, skirtingiems tonu ir stiliumi, būdingas turinio tolydumas. Panašios temos plėtojamos skirtingo tipo (asmeniniuose ir reikalų raštuose) ir nevienodos formos (tikruosiuose ir *kitokiuose*) laiškuose, kuriuose pastebima „gausiau autobiografinio elemento“¹⁶⁷. Todėl juos reikėtų traktuoti „kaip nedalijamą vienetą („vieningą bloką“)“¹⁶⁸. Kadangi „tekstologijoje nėra griežtų kanonų“¹⁶⁹, Sruogos laiškų publikavimui labiausiai tiktų toks pasirinkimas: „į [laiškų] tomus d[ėti] viską, kas tik artima laiškam savo forma, būtent: tikruosius („uždarus“) laiškus, atvirukus, telegramas, periodikoje skelbtus laiškus („Laiškas redakcijai“), kolektyvinius laiškus, pareiškimus ir oficialius ar pusiau oficialius laiškus (su įstaigos kampiniais štapais ir įstaigos vardu rašytus) [...]“¹⁷⁰.

Išvados. Sruogos laiškų įvairiems asmenims ir institucijoms (1911–1947) rinkinys išsiskiria ne tik plačiu plėtojamų temų spektru, bet ir skirtingais laiškų tipais – asmeniniais, konfidencialiais ir viešaisiais. Asmeniniai laišakai draugams, bičiuliams buvo rašyti, siekiant palaikyti įprastą bendravimą,

¹⁶⁶ BS laiškas Kaziui Binkiui, Kaunas, iki 1925-01-26, in: *LLTI BR*, f. 45, b. 178, l. 1r, 2r. Spėtina, kad Binkis, išviliodamas iš Sruogos pinigus, bandė padengti dalį skolų už įsigytą Kalnaberžės dvarą.

¹⁶⁷ Aleksandras Žirgulys, *Tekstologijos bruožai*, p. 173.

¹⁶⁸ *Ibid.*, p. 172.

¹⁶⁹ *Ibid.*, p. 173.

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 171.

išsikalbėti. Konfidencialūs laišakai rašyti kolegoms, kurie buvo suinteresuoti tuo pačiu reikalu ar aktualia problema, kurią reikia kartu išspręsti. Tokiems laiškam dažnai būdinga ir bendra autorystė. Viešieji laišakai skirti spaudai, juose išsamiau pasakojama apie aktualius istorinius, politinius, kultūrinius įvykius, o jų analizė neatsiejama nuo adresanto asmenybės ir individualių interesų.

Pastebima laiškų tipų transformacijos (suartėjimo ir persiliejjimo) tendencija: privačių ir konfidencialių laiškų virsmas viešaisiais; tačiau yra ir priešingų (reversijos) atvejų, kai viešinti planuoti laišakai dėl neįvykusios komunikacijos, neįgyvendintų epistolinių ketinimų liko asmeninio ar konfidencialaus pobūdžio.

Kituose rašytojo laiškų rinkiniuose vyrauja vienas ar keli tekstų tipai – dažniausiai asmeniniai ir konfidencialūs. O laiškų įvairiems asmenims rinkinį sudaro įvairialypiai tekstai, apimantys kelis tipus, persiliejjantys į kitus žanrus. Ypač negriežtos laiško ir eilėraščio, laiško ir įvairių publicistikos (korespondencijos, redakcinio straipsnio, skaitytojo laiško, straipsnio, recenzijos, apybraižos, užuojautų, nekrologų), kritikos (recenzijos) tekstų ribos. Paslankumas į vieną ar kitą pusę priklauso nuo juos skaitančiojo asmens požiūrio, tekstų turinio, autoriaus intencijų, susiklosčiusių aplinkybių, kurios dažniausiai išryškėja iš platesnio laiškų konteksto.

Į Sruogos laiškų įvairiems asmenims leidimą įtraukiami ne tik įprastos struktūros, bet ir *kitokie* laišakai, ypač literatūriniai, vieši tekstai. Anksčiau dėl neaiškios skirties tarp viešo ir asmeninio laiško, funkcionavimo skirtingose srityse jie nelaikyti tolygiais autoriniams laiškam – priskirti grožinei kūrybai, publicistikai, literatūros ir teatro kritikai, todėl skelbti atskiruose raštų tomuose, jų prieduose, atskiruose skyriuose, siūlyta ir duomenų bazės perspektyva. Svarbu parodyti ne tik rekonstruoto Sruogos epistoliariumo įvairovę, tolydumą, bet ir rinkinį sudarančių „grynų“ ir „negrynų“ laiškų lygiavertiškumą, kurio sąlyga – siuntėjo ir gavėjo komunikacija, jų tarpusavio santykis. Būtina visus tokius tekstus publikuoti tradiciškai ir skaitmeniniame archyve. Jei jie būtų skelbiami tik skaitmeniniame laiškų archyve, bet nespausdinami tradiciniame leidime, „tikrų“ ir „netikrų“ laiškų skirtis neišnyktų, tik dar labiau išryškėtų.

Rašytojo korespondencijoje, kuri buvo labai intensyviai ir ekstensyviai rašoma, išsiskiria hibridinio pobūdžio, „negrynojo“ žanro tekstai: atvirieji laišakai, paties autoriaus skelbti spaudoje, laišakai redakcijoms, iš kurių jis sulaukdavo viešų atsakymų, bendros autorystės laišakai, literatūriniai laišakai, laišakai-straipsniai, laišakai-recenzijos. Daugumą Sruogos laiško forma

rašytų tekstų, kuriems būdingos kitų žanrų ypatybės, taikliausiai galima apibūdinti epistolinio režimo sąvoka.

Sruogos laišakai Valerijai Čiurlionytei ir Vandai Daugirdaitei išsiskyrė romantine pasaulėjauta, buvo rašyti lyrine, išpažintine tonacija. Sruogos laiškuose kitiems asmenims, priešingai, akivaizdi laiškų paprastėjimo tendencija: kur kas mažiau literatūrinių laiškų, ryškesnė buitinių, formaliųjų dalykinių laiškų persvara. Pakinta laiškų stilius – jie įgyja visuomeniškumo, kolektyviškumo, polemikos.

Sruogos įvairiems asmenims adresuotuose laiškuose išsiskiria keletas raiškos tipų. Vyrauja reflektyvusis (impresinis) raiškos tipas, susijęs su informatyviaja, estetinė funkcijomis. Dalykiniams laiškam, reikalų raštams būdinga komunikatyvinė ir apeliatyvinė funkcijos. Jų neutrali stilistinė raiška primena kronikos rašymo tipą: oficialiai, standartiškai, tiksliai perduodamos žinios, aiškiai, glaustai, logiškai dėstomi faktai. Bendros autorystės laišakai, kuriems būdingi aktualizuoti pasakymai, išsiskiria žaidybiškumu, saviraiška, ekstravagantiškomis išdaigomis. Atvirieji laišakai, kuriuose daug polemizuojama aktualiais gyvenimo klausimais dėl teatrališkumo, ryškaus konfliktuojančių pusių susidūrimo, aštrios replikų dvikovos, disharmonijos pojūčio ir netikėtos atomazgos, yra panašūs į dramas. Laiškai redakcijoms primena ir metraščiui, ir apybraižai, net romanui būdingą raišką: apžvelgiami naujais įvykiais, aiškinamos jų priežastys ir pasekmės, tačiau pasakojama ypač ekspresyviai (emocingai, vaizdingai, intensyviai). Siekiant įtikinti ir paveikti skaitytoją, reiškiami jausmai, vartojamos įvairios vaizdingumo, kūrimo priemonės (palyginimai, tropai), sustiprinimo ar susilpninimo figūros (ypač hiperbolė ir litotė, sinonimai, leksiniai intensifikatoriai, pakartojimai, laipsniavimas). Galima sakyti, nebelieka ankstesniems rinkiniams būdingos išpažintinės, meditacinės saviraiškos. Sruogos laišakai eklektiški, todėl raiškos tipai išskiriami tik sąlygiškai, nes dažniausiai jie kaitaliojasi ir persipina.

Autografų lyginimas parodė, kad Sruoga laiškus (kaip ir grožinius kūrinčius, publicistinius tekstus) rašė spontaniškai, impulsyviai, skubėdamas išreikšti besiliejančią mintį, bet ne kreipdamas dėmesį į jos precizišką užrašymą, todėl laišakai išsiskiria ekspresyvia raiška, jiems būdingi periodai, retorinės figūros, sušukimai. Laiškuose nemažai autorinių taisyčių, pakeitimų, atsiradusių vėliau peržiūrint laišką, prieš dedant jį į voką. Kai kurie laišakai panašūs į juodraščius. Juos rengti sudėtinga, nes reikia perteikti daug teksto sluoksnių.

Nepriklausomoje Lietuvoje Sruogos kūrybą pradėjus leisti rašytojo akademinuose (kritiniuose) *Raštuose*, tomų paaiškinimų dalyse anksčiau

spausdinta laiškų ar laiškų fragmentų įvairiems asmenims, dažniausiai teatralams. Laiškai naudoti ir kaip parankinė, papildoma komentarų medžiaga. Keletas Sruogos atvirųjų laiškų įvairiems asmenims publikuota kartu su literatūros ir teatro kritikos straipsniais, recenzijomis, kreipiant dėmesį į skelbiamų tekstų tematiką. Skirtinguose *Raštų* tomuose išspausdinti Sruogos laiškai įvairiems asmenims turės būti naujai pervertinti, publikuoti iš naujo ir dėl netikslių perrašų, ir dėl žanro kriterijaus. Akivaizdu, kad toliau rengiant ir leidžiant Sruogos *Raštus*, ypač laiškų ir publicistikos tomus, kils adekvatus medžiagos atrankos ir tolydaus jos paskirstymo klausimas, todėl privalo būti priimti darnūs, vieningi sprendimai. Dalis dabar tradiciškai publicistikai priskiriamų Sruogos tekstų (korespondencijų, atvirųjų laiškų, laiškų redakcijoms, laiškų-straipsnių), remiantis laiško žanro, autoriaus intencijos, „savęs liudijimo“, konteksto argumentais, turėtų patekti ir į laiškų tomus, ir į skaitmeninį rašytojo laiškų archyvą.

Sruogos laiškuose įvairiems asmenims, kaip ir visame jo epistoliariume, pateikiamos detalės, atsiskleidžiančios situacijos labiau išryškina tam tikrus rašytojo biografijos ir kūrybinės veiklos epizodus, leidžia geriau suprasti ir rašytojo asmenybę, ir gyvento laikotarpio istorines, politines, kultūrines aplinkybes.

TEXTUAL PECULIARITIES OF BALYS SRUOGA'S LETTERS TO VARIOUS PEOPLE

Summary

The article focuses on a collection of letters that Balys Sruoga, a classic of Lithuanian literature, wrote to various people between 1911 and 1947 and on the analysis of their textual specificity. Based on descriptive, empirical, analytical and synthetic, interpretative, and comparative methods, the aim is to: (1) distinguish and describe the types of letters and types of correspondence, (2) describe expressive peculiarities in groups of letters and the peculiarities of the way of their writing, and (3) describe the interrelationship between the letters and between the genres of other types of texts. The aspect characteristic of Sruoga's letters to various people is the fusion of the epistolary and other genres, in particular, poems, articles, and reviews, and therefore the question of what can be considered a letter and what material should be included in the volumes of Sruoga's academic letters is examined.

Epistolary works include all texts that Sruoga wrote in the form of a letter or having the characteristics of a letter, which can be sent as fiction (e.g., poems),

journalism (article, essay), literary and theatre criticism (reviews). Letters are also any other texts sent to another person or people, which do not take the form of a letter but which convey information and share experiences.

The collection of Balys Sruoga's letters to various individuals and institutions is distinguished not only by the wide range of topics covered but also by the different types of letters: private, confidential, and public. Private letters to friends and associates are letters of a personal nature written to maintain normal communication and to have a conversation. Confidential letters are written to colleagues who have an interest in the same issue or problem that needs to be resolved together. Such letters are often co-authored. Public letters are intended for the press; they provide a more in-depth account of current historical, political and cultural events, and their analysis is inseparable from the personality of the sender and their individual interests. There is a tendency of transformation (convergence and overlapping) of the types of letters, for example, private and confidential letters are transformed into public ones. However, there are also reverse cases when letters intended as public remain private or confidential due to a communication failure or unrealised epistolary intentions.

The writer's correspondence does not contain many letters of the standard form (address, message, signature, date, place) sent by the sender to the addressee but with no intention of publication. On the contrary, texts of the 'unpublished' genre stand out: open letters published by the author in the press, letters to editors from which he received public responses, letters of shared authorship, literary letters, letters-articles, and letters-reviews. Several factors help to decide whether to classify the texts that do not have the usual features of a letter as letters or whether they should be considered fiction, journalism, or literary or theatre criticism: the intention of the author, as revealed by the content of the text, the epistolary intent, the communication that had taken place, the surviving material features of the letter, and the autograph context.

It is important to show not only the diversity, polarisation, and continuity of Balys Sruoga's reconstructed epistolarium, but also the relationship between 'pure' and 'impure' letters. It is essential to publish all such texts traditionally and in a digital archive.

Balys Sruoga's letters to Valerija Čiurlionytė, Sruoga's friend studying in Russia, and to his beloved Vanda Daugirdaitė are distinguished by a romantic world view and written in a lyrical confessional tone. In Sruoga's letters to other people, there is a clear tendency towards a simplification of letters: there are far fewer literary letters and a more pronounced predominance of domestic, formal business letters. The letters take on aspects that were uncharacteristic before: sociability, collectivity, and polemics.

In Balys Sruoga's letters to various people, several types of expression stand out. The dominant type of expression is reflective (impressionistic), related to informative, communicative, and aesthetic functions. Formal and business letters

are written in a neutral tone and are informative in function, convey knowledge, state facts, and make requests or reports. Letters of shared authorship (collective letters) are characterised by playfulness and self-expression. The open letters, which abound in polemics on topical issues in life, resemble dramas. The letters to the editors are reminiscent of both a chronicle and a novel: they review recent events and explain their causes and consequences, but the narrative is extremely vivid and graphic in order to convince and influence the reader. The confessional type of expression that dominates the previous collections is no longer evident. As the letters of Sruoga are eclectic, the types of expression are only relatively distinguishable, as they usually alternate and overlap.

Comparison of the autographs shows that Balys Sruoga wrote his letters spontaneously, impulsively, in a hurry to express the thought that was pouring out, but without paying attention to its precise transcription, which is why the letters are characterised by colourful expression, periods, rhetorical figures, and exclamations. The letters contain a number of the author's corrections and changes, which are the result of a later revision of the letter before it is placed in the envelope. Some letters even resemble drafts or are sent as such, which makes them more difficult to read because of the different layers of interpretation.

In Sruoga's letters to various people, as well as in his entire epistolary legacy, the details and situations make it possible to better understand the writer's personality, as well as the historical, political, and cultural circumstances of the period.